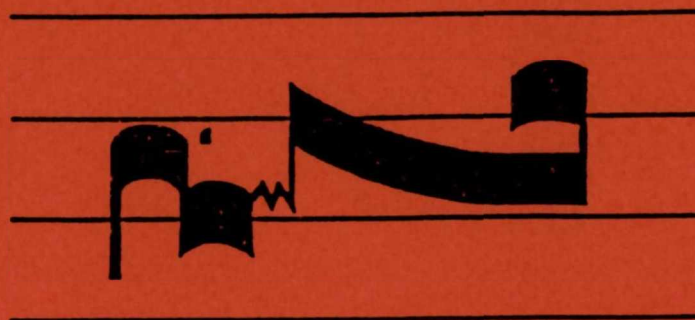

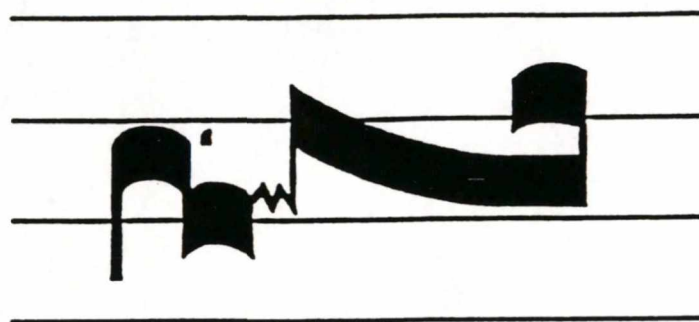
Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

33. årg. juni 2004 nr. 2

Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

33. årg. juni 2004 nr. 2

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

**Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
33. årgang 2004 nr. 2**

Indhold

Tekster og melodier

Svein Ellingsen og Egil Hovland: En sommersalme	s. 111
Johan Ludvig Runeberg: To salmer	s. 114

Artikler

Karl-Johan Hansson: Johan Ludvig Runeberg 200 år	s. 117
Søren Sørensen: En dyr klenod	s. 143

Anmeldelser

Runeberg i psalmboken (Vagner Lund)	s. 153
Dogmat och Dikten (Peter Balslev-Clausen)	s. 155
Hans Christensen Sthens Skrifter II (Ove Paulsen)	s. 157
Det var en søndag – 33 salmer (Birgitte Ebert)	s. 161
Forfatternes adresser	s. 163

En sommersalme

Nå er hver dag og time fylt av sommer!
Vi hører vindens sus i gress og siv,
vi minnes fjerne dager i vår barndom
med fuglesang og duft av nyskapt liv.
Igjen skal markens blomster smile til oss
i sol og regn, i et forklaret skinn,
igjen skal vi få åpne oss for livet
og huse sommergleden i vårt sinn.

Vår Herre, du som skapte alt som lever,
vidunderlig er alt ditt verk på jord!
Og skaperverkets sang, med ordløs jubel,
skal bli forløst igjennom våre ord.
Vårt liv på jorden er bestemt til lovsang,
og alt som bor i oss, hvert åndedrag,
skal love deg for alle livets under,
ved gry og kveld og i den lyse dag.

For alt det vakre som vi ser og hører,
for gleder som blir gitt oss gang på gang,
for alle markens blomster som vi møter,
for fuglekoret og for vindens sang,
for liv og overflod, for alle gaver,
vår Gud, vi takker deg og ber deg nå:
vend øret til vår takk for livets somre,
for all den rikdom du har latt oss få.

Nå er hver dag og time fylt av sommer,
men året heller og det går mot høst,
da er det fortsatt sommer i vårt indre,
med varme - som kan bli til håp og trøst.
Gud, la det gode forråd i oss modnes,
befri vårt sinn fra mørke tankers tvang,
så kan det skje at alle årets dager
får del i gleden og blir fylt av sang!

Svein Ellingsen

Egil Hovland

En sommersalme

Til Norges Kirkesangforbund ved Rikskirkesangfesten i Trondheim 2004

Utgave for kor (SATB)

Svein Ellingsen

Egil Hovland 03

S
A

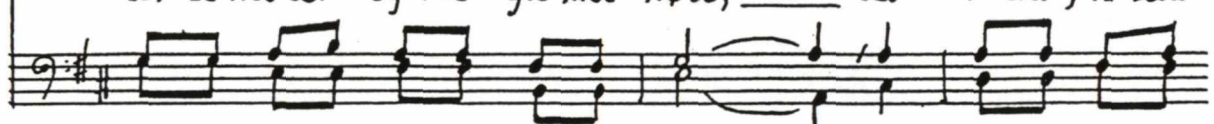

1. Nå er hver dag og ti-me fylt av som-mer! Vi
2. Vår Her-re, du som skap-te alt som le-ver, vid-
3. For alt det vak-re som vi ser og hø- rer, for
4. Nå er hver dag og ti-me fylt av som-mer, men

T
B

hø- rer vindens sus i gress og siv, — vi min- nes fjerne
un- der- lig er alt ditt verk på jord! — Og ska- per- verk-ets
gle- der som blir gitt oss gang på gang, — for al- le markens
år- et hel- ler og det går mot høst, — da er det fort- satt

da- ger i vår barndom med fug- le- sang og duft av ny- skapt
sang, med ord- løs ju- bel, skal bli for- løst i- gjen- nom vå- re
blom- ster som vi mø- ter, for fug- le- kor- et og for vind- ens
som- mer i vårt ind- re, med varme- som kan bli til håp og

Copyright © Norsk Musikkforlag A/S, Oslo
Trykt med tillatelse

Utgitt 2004 av Cantando Musikkforlag A/S, Stavanger, Norway
ISMN M-2612-1446-9 • Order No. C-1446

liv. I-gjen skal markens blomster smile til oss i sol og
ord. Vårt liv på jord-en er be-stemt til lov-sang, og alt som
sang, for liv og o-ver-flod, for al-le ga-ver, vår Gud, vi
trøst. Gud, la det go-de for-råd i oss mod-nes, be-fri vårt

regn, i et for-klaret skinn, i-gjen skal vi få åp-ne oss for
bor i oss, hvert ån-de-drag, skal lo-ve deg for al-le liv-ets
tak-ker deg og ber deg nå: vend ø-ret til vår takk for liv-ets
sinn fra mør-ke tankers tvang, så kan det skje at al-le år-ets

liv-et og hu-se som-mer-gle-den i vårt sinn.
un-der, ved gry og kveld og i den ly-se dag.
som-re, for all den rik-dom du har latt oss få.
dag-er får del i gle-den og blir fylt av sang!

6.10.03

En dyr klenod

En dyr klenod, en klar och ren,
Oss unnats här att äga,
Den perlor, guld och ädelsten
På långt när ej uppwäga;
En skatt, den yppersta på jord,
Få wi vår egen kalla:
Den skatten är Guds helga ord,
Som hörer till oss alla.

När annat, som wi akte wärdt
Att äga här och spara,
Af rost och mal och tid förtärdt,
Hör upp vår fröjd att wara,
När dagens werk förgås med hast,
Ja, förr än afton stundat,
Står än Guds ord så nytt och fast,
Som när den först wardt grundadt.

Det bräcks af ålder ej och tid,
Om den ock ewigt räckte,
Det går med samma kraft och frid
Från slägte och till slägte,
Det warar lugnt och oförryckt,
När annat allt har farit,
Det har ej annan ändelykt
Än Gud, som början warit.

Det kära ord, det enkla ord,
Som menskor dock förgäta,
Hwar är en menskelig wisdom spord,
Som sig dermed kan mäta?
Hwar visar werlden oss en grund,
Så fast att derpå bygga,
Som ordet af Guds egen mund,
Det ewiga och trygga?

Har du det ordet sökt till stöd,
När andra stöd dig swikit,
Från werldens haf, dess storm och nöd,
In i den hamnen wikit;
Då wet du hwad du tryggas wid,
Hwar du kan fasthet finna,
Då känner du en ort af frid,
Dit inga sorger hinna

Som wattenfågeln dyker ned
I fjärdens klara bölja,
Att minsta fläck af stoft dermed
Från sina wingar skölja,
Så twår sig anden ren och skär
I ordets djup det klara,
Och känner att hans hem det är,
Der han i fröjd kan wara.

Wälsignadt ware, Gud, ditt namn,
Och utan ände prisadt,
Att du till säker tröst och hamn
Oss alla wägen wisat!
Hwem är nu fattig, hwem är rik,
När ej ditt ord oss fattas?
Den ena har, den andra lik,
Ju det som mest må skattas.

Han på korset, han allena

Han på korset, han allena
Är, om fröjd och salighet;
Ingen kan så wäl mig mena,
Ingen så mitt bästa wet,
Ingen är som han mig god,
Ingen har så tålmod:
Sökte jag kring jorderike,
Aldrig funne jag hans like.

Jordisk wän kan lindra nöden
För en wän, som hjelp begär,
Jordisk kärlek går i döden,
När med kärlek lönt den är;
Men hwar se wi här en man,
Som så tåligt älska kan,
Att han allt för dem wil bära,
Som blott hat mot honom nära.

Han på korset, han allena,
Annan är ej funnen än,
Han Guds lam, det fromma, rena,
Dör för owän som för wän,
Han den ende gör ej wal,
Räknar ej de sinas tal:
Kommer alle! Så han talar,
Kämpar, blöder och hugswalar.

Solen, som från fästet lyser
Öfwer ond som öfwer god,
Blott en ringa droppe hyser
Af hans djupa kärleksflod;
Månen, som från himlens hus
Ger åt sjelfwa natten ljus,
Månd' en skugga endast wara
Af hans kärlekseld den klara.

Honom vill jag glad tillhöra,
Hwad mig än bliwer förelagdt;
Christus kan mig saliggöra,
Ingen werldens gunst och makt.
Wanskligt är ju annat allt,
Som ett töcken tomt och kallt;
Men den jag will efterfråga,
Ewig är hans hjertas låga.

Han på korset, han allena
Allt mitt hopp och gode är;
Ingen må mig den förmena,
Att jag hafwer honom kär.
Hwar har jag en wän här sport,
Som mig gjort, hwad han har gjort?
Han kan mig med Gud förena,
Han på korset, han allena.

*Runeberg och Topelius
den 19 februari 1863,
fotograferad av J.C. Lihr.
SLS samlingar.*

KARL-JOHAN HANSSON

Johan Ludvig Runeberg 200 år

Det har i år gått 200 år sedan skalden Johan Ludvig Runebergs (1804-1877) födelse. Minnesfesten har lett till en märklig Runebergsrenässans i Finland. Jubiléet firas under hela året med fester och seminarier, minnesskrifter och föreläsningar. Och massmedia översvämmas av Runebergsanalyser.

Runeberg är inte bara Finlands nationalskald, känd för en större allmänhet främst genom *Vårt land* och *Fänrik Ståls sägner*. Han är också landets förnämste psalmdiktare på svenska och författare till många uppskattade psalmer.¹ Runeberg kom dessutom att bli den som genom sitt *Förslag till Svensk Psalmbok 1857* lade grunden för en egen svensk psalmtradition i Finland. Jag skall här presentera hans insats för psalmsången.

Det var inte självklart att Runeberg skulle bli psalmförfattare. Snarare framstår det som en lyckträff att han i samband med 200-årsminnet kan uppmärksammas också på psalmens område. Det var nämligen mer av en tillfällighet som Runeberg började skriva psalmer. Hans psalmer möttes dessutom av hård kritik när de väl hade kommit ut i tryck, och själv fick han aldrig uppleva slutresultatet av sitt arbete med psalmboken. Ändå räknas han i dag som landets främste på området, som något av en finländsk Grundtvig, Wallin eller Landstad, även om han i fråga om produktion inte kan jämföras med dessa.²

År 1853, då Runeberg hade hunnit bli 49 år, kan räknas som startpunkten för hans psalmdiktning. Men för att förstå hans väg till psalmen är det på sin plats att skissera en historisk bakgrund. När Finland hade skilts från Sverige 1809 och blivit en del av det ryska riket hade kyrkfolket fortsatt att sjunga ur den s.k. gamla svenska psalmboken från 1695. I Sverige pågick arbetet med en ny psalmbok, den som skulle bli klar år 1819 och som bär Johan Olof Wallins

¹ En förteckning över Runebergs psalmer i den nuvarande finlandssvenska psalmboken (1986) och motsvarande psalmer i officiella nordiska psalmböcker återfinns i slutet av artikeln.

² Se Forssell 1955, 119.

namn. I det nya storfurstendömet Finland väcktes snart frågan om en psalmboksförnyelse. Man stod inför ett viktigt vägsval: Skulle man fortsätta att använda Sveriges psalmbok? Eller skulle man försöka skapa en egen?

Det fanns stöd för båda synpunkterna. År 1817 togs det första steget mot en egen svensk tradition i Finland. När man i Åbo firade 300-årsjubiléet av reformationen tillsattes flera kommittéer med uppgift att utarbeta nya kyrkliga böcker. Till dessa hörde en psalmbokskommitté som skulle åstadkomma förslag till både en ny svensk och en ny finsk psalmbok. Svenskan var landets officiella huvudspråk men under inflytande av den framväxande nationalromantiken utvecklades ett allt starkare intresse att stärka det finska språkets och den finska kulturens ställning.

Arbetet på den nya svenska psalmboken gick likväl trögt i början, delvis därför att somliga fortsättningsvis inte kunde överge tanken på att låta Sveriges psalmbok gälla också i Finland. Ingenting hände i psalmbokskommittén på över 30 år, om man bortser från ett sammanträde i februari 1818 där principer för arbetet drogs upp och man beslöt att lägga det wallinska psalmboksförslaget av år 1816 som grund för revisionen - även om somliga ställde sig avvisande.³ Men ingen arbetsplan uppgjordes och inga nya sammanträden hölls. Den ena kommittémedlemmen efter den andra gick i graven. Och så småningom var alla döda.⁴ Däremot kom ett finskt psalmboksförslag (tryckt 1836) att utarbetas, även om det inte blev antaget.⁵

Runeberg blir psalmdiktare

År 1853 kan betraktas som startpunkten för Runebergs väg till psalmens värld. På våren detta år utfärdade senaten ett brev som förväntade att den "döda" psalmbokskommittén från 1817 skulle återuppväckas. En ny kommitté tillsattes. Ordförande blev ärkebiskop Edward Bergenheim och till medlemmar kallades bl.a. lektor Johan Ludvig Runeberg. Andra centralgestalter var prästen och författaren Lars Stenbäck och professor Bengt Olof Lille.⁶ Kommittén skulle enligt planerna fortsättningsvis arbeta på att förnya både den svenska och den finska psalmboken. Senare

³ Strömborg IVb 1931, 188; Forssell 1955, 32.

⁴ G.O. Rosenqvist 1946, 145-146; Hansson 2001, 85-86.

⁵ V.T. Rosenqvist 1919, 36; G.O. Rosenqvist 1946, 145.

⁶ G.O. Rosenqvist 1946, 146; Hansson 2001, 86.

tillsattes likväl en särskild kommitté för det finska arbetet, och den bergenheimska gruppen kunde koncentrera sig på den svenska psalmboken.

Valet av Runeberg till medlem av psalmbokskommittén kom inte helt oväntat, men det väckte av flera orsaker en viss förvåning. För skalden själv innebar kallelsen att han skulle bli tvungen att pröva ett helt nytt område, psalmdiktningen. Med tanke på hans författarskap var tidpunkten mycket oläglig. Runeberg var mitt inne i fortsättningen av sitt storverk *Fänrik Ståls sägner*, ett arbete som han ogärna ville lämna. Den första delen av detta epos om 1808-09 års krig mellan Sverige och Ryssland, det som ledde till att Finland skildes från Sverige, hade utkommit i slutet av 1848 och innehöll bl.a. nationalsången *Vårt land*. Sägnerna hade fått ett mycket positivt bemötande, upplevt försäljningsrekord för sin tid och snabbt sålts slut. En fortsättning var under arbete men det lämnade Runeberg nu åt sidan. Frågan om psalmboken låg honom troligen varmt om hjärtat. Han hade i sitt tidigaste författarskap skrivit några dikter som han själv betecknade som psalmer och publicerat alster som till innehåll och form låg psalmen nära.⁷ Men något direkt psalmskrivande hade han inte ägnat sig åt.

I Runebergs omgivning var det ingen som betvivlade hans poetiska begåvning att åstadkomma psalmer. Betecknande är biskop Ottelins ord när han hörde om de tilltänkta medlemmarna i psalmbokskommittén: "Runebergs [...] poesi, ehuru hittills icke kyrklig, har ovanligt djup och enkelhet samt man av honom kan hoppas mycket."⁸ Runeberg var allmänt erkänd som landets främste diktare. Men det som väckte en viss förundran var att han ansågs stå ganska främmande för det kyrkliga livet. Han var visserligen prästvigd och gick för det mesta omkring i sin svarta kaftan. Men det var inte av någon större övertygelse som Runeberg hade låtit prästviga sig. Han innehade sedan 1837 lektorstjänsten i latin vid gymnasiet i Borgå och hade kort efter det också blivit ledamot av domkapitlet. För detta krävde lagen prästvigning. Runeberg hade ordinerats till präst i slutet av 1838, likväl utan att delta i de vanliga proven. Han hade envist vägrat att genomgå de lagstadgade förhören men beviljats dispens på grund av sin "utmärkta skicklighet samt teologiska lärdom och erfarenhet."⁹

⁷ Strömborg IVb 1931, 178-182.

⁸ Citat efter Forssell 1955, 5.

⁹ Strömborg IVa 1929, 174.

Runeberg hyste vördnad för Bibeln men någon flitig bibelläsare var han inte. Han gick sällan i kyrkan och tillbringade hellre söndagarna ute i naturen, som för honom var den starkaste förkunnelsen om Guds omsorg om sin skapelse. Runeberg var känd för att ha en kritisk inställning till kyrka och prästerskap, i synnerhet till de präster som enligt hans åsikt hade mottagit ämbetet bara för de stora inkomsternas skull. Under sitt liv utförde han aldrig några egentliga prästerliga uppgifter, med undantag av ett barndop i en nödsituation.¹⁰ Däremot deltog han flitigt i domkapitlets sammanträden och ivrade för prästernas utbildning. Han var också känd för sina skämt med prästerskapet. En gång berättade t.ex. en präst hur han brukade tillrättavisa "enfaldiga" kyrkobesökare som somnade under hans predikan. Runeberg replikerade: "Nej, så skall du icke göra!" Han förklarade att det bara var naturligt att de, som hade arbetat hårt under veckan och kanske vandrat långa vägar till kyrkan, slumrade till i stillheten och friden därinne, ovana som de var vid all tankeanstängning. Och skalden tillade med ett småleende: "Tvärtom bör du när du märker, att dina åhörare börja insomna, småningom sänka rösten, och när du funnit att de alla somnat, läsa välsignelsen över dem och lämna dem i ro."¹¹ I synnerhet till de pietistiska prästerna intog Runeberg en kritisk hållning.

Att Runeberg blev psalmdiktare berodde i första hand inte på att han hade något större intresse av att börja skriva psalmer. Det var närmast en följd av den plikt känsla som utmärkte hans inställning till olika uppgifter. Han ställde upp när han blev ombedd. På ärkebiskop Bergenheims förfrågan om han kunde tänka sig att medverka i psalmboksarbetet svarade Runeberg kort: "Jag skall söka göra mitt bästa."¹²

Men hans gliringar inför kyrka och prästerskap? Skall de uppfattas så att Runeberg var likgiltig inför eller negativt inställd till den kristna tron?

¹⁰ Strömborg IVa 1929, 175.

¹¹ Strömborg IVa 1929, 106. Den språkliga utformningen av olika citat kan växla då jag i fortsättningen dels kommer att följa Runebergs egen text, dels en moderniserad version av levnadstecknaren J.E. Strömborgs arbete och dels andra skrivningar.

¹² Strömborg IVb 1931, 441.

Runebergs livssyn

Runebergs livsåskådning har varit föremål för forskarnas intresse.¹³ Man har försökt analysera sig fram till den utifrån skaldens litterära verk och utifrån hans psalmer. Men i allmänhet ligger det personliga hos Runeberg väl gömt. Han döljer hellre än blottar sin personliga tro.¹⁴ Och de åsikter som framförs om skaldens religiösa hållning avviker rätt mycket från varandra.

Den samtide levnadstecknaren J. E. Strömborg målar en positiv bild av Runebergs religiösa tro. Denna tro tog sig uttryck redan i hans tidiga diktning på 1820-talet och mognade isynnerhet under hans första år som lektor i Borgå. Ett citat av Runeberg från 1837 kan illustrera hans syn på den kristna tron: "En kristen lefver sitt sanna lif i sin tro, sin kärlek, sina tankar och handlingar. Att tro med ljus, att älska med rikedom, att tänka och handla rätt, detta är den eviga salighet som den kristne bör eftersträfvä."¹⁵

Andra, huvudsakligen äldre forskare, som har studerat Runebergs trosuppfattning menar att det fanns ett rätt stort avstånd mellan hans syn och kyrkans dogmer, att han höll fast vid en rationalistisk teologi som gjorde att han stod längre från statskyrkan än vad pietisterna gjorde (P. Wieselgren). Vissa åter framhåller att Runeberg, t.ex. genom sina psalmer, ger "ett fulltonigt uttryck för en biblisk åskådning" (V.T. Rosenqvist, G.O. Rosenqvist) och att han stod på "en centralt luthersk linje" (R. Gyllenberg). Jag brukar tro att psalmforskaren Gösta Hagelin kommer nära sanningen när han säger: "Runebergs kritiska inställning till präster och kyrka betydde ingalunda att han stod likgiltig i förhållande till den kristna tron. Han var en djupt religiös människa och en ärlig kristen - om också på sitt eget sätt."¹⁶

Det sista är viktigt: på sitt eget sätt. Runeberg representerade en ljus och optimistisk livssyn. Det var naturligt att det uppkom en spänning mellan denna ljusa tro och en annan mörkare syn som fanns hos pietisterna, som vid den tiden dominerade fromhetslivet i Finland. Runeberg ville varna för det som han uppfattade som pietismens faror och anhängarnas

¹³ Se Forssell 1955, 118-119.

¹⁴ Gyllenberg 1942, 83.

¹⁵ Strömborg IVa 1929, 111. Ett annat Runebergscitat kunde anföras från samma tid: "Menniskan lefver i verklighet blott så mycket som hon lefver sig in i Kristus. Allt öfrigt hos henne är hemfallet mörkret och döden. Men Kristus lefver icke blott i himmelen, utan äfven på jorden. Han lefver i höghet och ringhet, i allvar och lek, i vetande som i tro, i vishet som i enfald, blott ej i det ensidiga, platta, trångbröstade, sataniska." Strömborg IVa 1929, 112.

¹⁶ Hagelin 1970, 122-123; Hansson 1980, 42-43.

snedvridna lärouppfattning, den skarpa gränsen mellan kyrka och samhälle, religiöst och världsligt. Han var speciellt rädd för att rörelsen skulle få en alltför stark ställning vid Helsingfors universitet. Om pietisterna inte motades i tid kunde de ta död på den kristna uppfattning som han själv pläderade för i sina skrifter, bl.a. i *Bonden Paavo*, *Älgskyttarna* och *Hanna*. Flera av skaldens närmaste vänner och även en av hans systrar, Emelie, räknade sig till pietisterna.¹⁷

Runeberg var främmande för pietisternas fromhet. Pietisterna var i hans ögon livsföraktande, kulturfientliga och högmodiga. De var alltför snara att fälla domar över sina medmänniskor. Ett citat från *Den gamle trädgårdsmästarens brev* hösten 1837 kan illustrera Runebergs avoga inställning till rörelsen: "Af allt i naturen är mig intet så förfärligt som åsynen av lefvande oskyldiga väsendens långsamma aftyning och förtidiga död för den frätande tanden av en mask, som de sjelfva [pietisterna] medvetslöst skydda och nära."¹⁸

Runebergs ljusa livssyn framstod å andra sidan för pietisterna som varken biblisk eller kyrklig. De saknade hos honom blick för omvändelsens nödvändighet och för det ondas makt i världen. Det var kanske inte underligt om samtiden förväxlade hans syn på pietisterna med hans syn på kristen tro överhuvudtaget.

Runeberg hade en sund helhetssyn på människolivet, världen och gudstron. Han tog emot hela livet som en gåva ur Guds hand. Han såg Gud överallt i naturen, som för honom var en fläkt av Guds ande. Liksom liljorna på marken öppnar sina kalkar för himlens sol och regn skall människan sträcka sig mot ljuset och öppna sitt hjärta för Guds kärlek. Naturen lär människan att förstå sina medmänniskor. Det fanns enligt Runeberg inte någon högre och gudomligare gärning för människan än att vårda sig om Guds natur. Då deltar hon i hans verk och gör hans gärningar. Det var säkert ingen tillfällighet att Runeberg låter just en gammal trädgårdsmästare tillrättavisa pietisterna.¹⁹ Men den ljusa synen hos Runeberg hindrade inte att han livet igenom kämpade en hård inre kamp, bl.a. med sitt temperament och sin härsklystnad. Hans kvinnoaffärer var allmänt kända, han lät sig hemma betjänas som en furste och han upprätthöll en hård disciplin vid sitt gymnasium, med prygel och stränga straff. Runeberg gav ändå uttryck för en positiv och trygg tro med hemkänsla i världen, han ville att hela människolivet skulle tjäna Gud.²⁰

¹⁷ Strömborg IVa 1929, 108-109.

¹⁸ Strömborg IVa 1929, 110.

¹⁹ Se Gyllenberg 1942, 96-97.

²⁰ Forssell 1955, 118-119; Hansson 1980, 43-44.

En episod i *Fänrik Ståls sägner*, slaget vid Jutas, kan möjligen ge en vägledning till förståelsen av Runebergs tro. I sin undersökning av religiösa drag i Runebergs diktning presenterar framlidne åboprofessorn Rafael Gyllenberg en intressant tanke. Den gäller von Döbeln, han som av prosten betraktades som en hedning. Skalden har själv en annan syn på von Döbeln än prosten: von Döbeln var varken fritänkare eller hedning, utan en from och ödmjuk människa. Hans fromhet var visserligen inte sådan som prosten och hans likar ville att den skulle vara. Men den var likväl en god kristendom. Kan von Döbelns monolog vara en genklang av skaldens eget samtal med tillvarons högre makter? frågar Gyllenberg. "Det torde inte vara för djärvt", fortsätter han, "att betrakta dessa strofer som en religiös självbekännelse av skalden. Nästan lika hårda domar som prosten fällde över v. Döbeln hade pietisterna fällt över Runeberg, och även senare tiders kritiker ha tvivlat på hans kristendom." Slutsatsen blir att Runeberg genom von Döbelns ord har velat försvara sig själv och sin tro.²¹

Det är inte lätt att utifrån en psalm avgöra vad som är att betrakta som en författares personliga bekännelse och vad som är "dikt". Karl-Erik Forssell framhåller i sin doktorsavhandling (1955) om 1943 års psalmbok att den personliga upplevelsen av försoningen inte var främmande för Runeberg: Ingen som inte själv är genomglöddgad av Kristusmystik kan sjunga som Runeberg i passionspsalmen *Han på korset, han allena*.²²

Ett par verser ur Runebergs psalm över texten i Matt. 20, *O människa, o vandringsman*, får avsluta reflexionerna kring skaldens religiösa uppfattning. Kunde texten möjligen ses som en personlig bekännelse? Var det så att det tog sin tid för Runeberg att finna det han sökte? I slutversen kan vi dessutom höra en återklang av de centrala tankarna i luthersk trosbekännelse: *av nåd allena*. Runeberg var en kunnig teolog. Jag återger psalmtexten enligt 1986 års psalmbok (nr 416:5-6), som nästan exakt följer Runebergs ursprungliga version.²³

²¹ Gyllenberg 1942, 84-85.

²² Forssell 1955, 119; Psb 1986 nr 74.

²³ Psalmnumren referar i fortsättningen till Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (1986).

*Jag kommit sent, jag vet det väl,
till Jesus, jag som mången,
vid flärden fästad var min själ
och tröghet höll mig fången.
Jag kallades, men köttet stred
mot viljan, som sig røjde.
Jag såg och såg hur dagen led,
men tvekade och dröjde.*

*Dock gläds jag att jag funnit den
som vill min brist förgäta
och lön ej efter gärningen,
men efter nåd tillmäta.
Nu, Jesus, håg och vilja stärk,
att jag mig ej må spara
men glad arbeta i ditt verk
och ta var stund tillvara.*

Iver och osäkerhet

Vad blev det då av Runebergs arbete med psalmboken? När Runeberg väl hade blivit medlem av psalmbokskommittén våren 1853 grep han sig verket an med stor iver. Också om området var nytt fick psalmdiktningen knappast någon större betydelse för hans utveckling som författare. Han hade redan nått höjdpunkten på sin litterära bana. Däremot blev det av betydelse för hans religiösa utveckling att han under flera år genom psalmboksarbetet ägnade sig åt andliga frågor.²⁴ Helt utan möda gick arbetet inte. Hur Runeberg kunde vändas inför psalmerna framgår av hans egna ord: "Jag anfäktas av en osäkerhet, som jag ej varit van att känna vid det lilla jag förut skrivit. Stundom repar jag mod och tänker: det bär ju sig skäligen; en annan gång tycker jag, att alltsammans är förfelat, skralt och matt. Vad som uppehåller mitt lynne vid allt detta är hoppet, att ändå en eller annan psalm kan utfalla lyckligare och aktas värdig att bli upptagen i andaktens tjänst." Med tiden fick Runeberg ett allt större intresse för arbetet. Och efteråt, när förslaget var

²⁴ Strömborg IVb 1931, 281.

klart, prisade han sig lycklig över att ha fått vara med om att "lyfta en flik av vår Herres mantel."²⁵

Enligt planerna skulle också två andra av psalmbokskommitténs medlemmar, Lars Stenbäck och Bengt Olof Lille, utarbeta egna förslag. Men bara Runeberg skred till verket.

Traditionalist

Psalmbokskommittén hoppades, på basis av de riktlinjer som hade utstakats redan av 1817 års kommitté, att Runeberg skulle visa stor pietet för den gamla psalmboken och att han så långt det var möjligt skulle bevara dess anda. Också utan sådana direktiv skulle Runeberg nog ha haft förståelse för de gamla psalmerna. Han var nämligen mycket konservativ i sin syn på psalmboken. Och denna konservatism motiverades inte enbart av estetiska faktorer eller av praktisk klokskap. "Det är", skrev han en gång, "så glatt att tänka sig att den psalm, som vi sjunga, sjöngs sålunda redan för tvåhundra år sedan, att kyrkan stått orubbad."²⁶ Runeberg värdesatte djupt den fromhet som hade ärvts från generation till generation och som kom till uttryck just i de gamla psalmerna. Därför intog han också en kritisk hållning till Wallins psalmbok, som ännu i mitten av 1800-talet diskuterades som ett alternativ för Finland. Runeberg ansåg den vara alltför radikal i sin språkliga förnyelseanda och främmande till sin teologi.²⁷ Samma konservativa syn har också inspirerat några verser i hans fosterlandspsal, *Bevara Gud vårt fosterland*.²⁸

*Här våra fäder en gång bott,
arbetat, kämpat, hoppats, trott.
Här även vi vår boning fått
med samma liv och samma lott.*

²⁵ Hansson 1980, 45.

²⁶ Strömborg IVa 1929, 194; Hansson 1980, 46.

²⁷ Om den allmänt negativa inställningen till Wallin se bl.a. von Essen och Kihlman 1862, 4 och Topelius 1876. Om kritiken i Sverige mot Wallin se Liedgren 1940, 80-87.

²⁸ Samtida kritiker kunde likväl ha en annan syn. Så ironiserade en pietistisk betraktare (Roos 1861, 32): "Hur mången har ej långt mera skäl att be Gud bevara hans barn ifrån att gå på deras fäders 'stigar' och 'ha, se och be' som de." Citerat enligt Forssell 1955, 90. Norsk salmebok (1984) nr 735 har strukit denna vers, liksom flera andra.

*Här kommer våra barn också
att snart på våra stigar gå,
ha det vi haft, se det vi sett
och be till Herren som vi bett.*

(Psb 1986 nr 546:3-4)

Arbetet

När Runeberg väl satte i gång sitt arbete med att utarbeta ett psalmboksförslag utgick han från den s.k. gamla psalmboken av år 1695. Hans insats skulle bestå av tre olika moment. För det första skulle han utmönstra de psalmer som inte längre ansågs vara brukbara och ersätta dem med nya texter. Om han inte hittade lämpliga nya psalmer, t.ex. hos Wallin 1819, var det för det andra hans uppgift att skriva nya texter med samma innehåll och versmått som den utmönstrade psalmen. För det tredje skulle han bearbeta de gamla psalmer som övertogs ur 1695 års psalmbok och ge dem en form som svarade mot tidens krav. Den gamla psalmbokens disposition och rubriker skulle bevaras, antalet psalmer skulle fortsättningsvis vara 413 (som i 1695 års psalmbok), och de psalmer som övertogs skulle i förslaget få behålla sitt gamla nummer.²⁹ På det viset ville man göra övergången till en ny psalmbok lättare. Runeberg var med andra ord hårt bunden i sitt uppdrag.

Tack vare noggranna anteckningar vet vi också hur han arbetade. Den nya psalmskommitténs första sammanträde hölls i Åbo under tre veckor i februari 1854. Där fastslogs riktlinjerna för arbetet, bl.a. om varsamhet inför den gamla psalmboken. Runeberg hade likväl redan tidigare, för att få en uppfattning om det kommande arbetet, på prov börjat bearbeta några psalmer. För att kunna bearbeta psaltarpsalmerna - egentligen handlade det om att skapa nya psalmer - hade han skaffat sig lämplig litteratur om den hebreiska grundtexten, som han behärskade bara behjälpligt. Man räknade med att ungefär 100 av den gamla psalmbokens 413 psalmer måste ersättas med nya medan ca 300 kunde överföras till den kommande psalmboken.³⁰

²⁹ Strömborg IVb 1931, 190; Förslag 1857 förord.

³⁰ Strömborg IVb 1931, 189-193, 197.

Runeberg inledde sitt arbete med att bearbeta de gamla psalmerna. Den första av dessa var troligen *Den blomstertid nu kommer*, som kunde ställas som motto för hela hans psalmverk och för hans syn på psalmen. I centrum stod naturen, lovsången och Kristi försoningsverk.

Under det första året arbetade Runeberg flitigt. I maj 1855 berättar han i ett brev att han redan hade kommit till nr 224, således hade han klarat av ungefär hälften av psalmerna. Han hade delat tiden mellan undervisningen vid gymnasiet och psalmarbetet. Något annat författande hann han inte med under nämnda år. Det enda han producerade vid sidan av psalmerna var *Utlåtande angående Nordlunds Koralbok 1850*, som han förresten bestämt avvisade, liksom alla andra eventuella koralböcker. Runebergs mening var att församlingarna själva borde få välja de melodier som de ville sjunga till psalmerna. Därför behövdes ingen officiell koralbok.³¹

Livet som psalmdiktare var enligt Runeberg lugnt, nästan enformigt. "Dagarna hafva liknat varandra som vattendroppar."³² Allt var inriktat på psalmboken. De texter som byggde på Psaltaren beredde honom likväl "mycket bråk med åtskilliga partier". Hans första egna psalm med utgångspunkt i bibeltexten var parafrasen över den 137 psaltarpsalmen, *Vid älvarna i Babylon* (Psb 1986 nr 573). Skalden föreställde sig att den sjöngs av en gammal fången israelit. Därför tillät han sig ålderdomliga ordformer som "elfwerna" och "glader". Till hans sista psaltarbearbetningar hörde den i dag mycket uppskattade *Himlars rymd sin konung ärar* (Psb 1986 nr 450) med utgångspunkt i den 19 psaltarpsalmen.³³

Som de mest karaktäristiska av Runebergs nya originalpsalmer brukar man både vad form och innehåll beträffar räkna *Han på korset* (Psb 1986 nr 74), *Vem kallar du din nästa* (Psb 1986 nr 475) och *Hur ljuvt det är att komma* (Psb 1986 nr 178). Här tycks Runeberg ha diktat fritt ur hjärtat utan att känna sig alltför bunden av principen att noggrant behöva följa innehållet och versmåttet i de texter ur gamla psalmboken som skulle ersättas, dvs den 29 strofer långa *O Gudh vår Fader i ewighet* (Psb 1695 nr 147), parafrasen på Lk 10, *Högfärd är en odygd så stoor* (Psb 1695 nr 209) och psalmen om Guds ord och församling, *Frögder eder i thenna tijd* (Psb 1695 nr 223).³⁴

³¹ Strömborg IVb 1931, 231.

³² Strömborg IVb 1931, 196.

³³ Strömborg IVb 1931, 197-198; Belfrage 1 1963, 75-76, 50-57.

³⁴ För detaljerade uppgifter om Runebergs arbetsprocess när han skrev sina psalmer hänvisas till Belfrage 1-2 i Samlade skrifter av Johan Ludvig Runeberg.

Som nämnt innehöll den gamla psalmboken 413 psalmer. Av dessa övertog Runeberg 20 i oförändrad form. Hela 239 psalmer bearbetades, vidare utnyttjades 88 psalmer i den wallinska psalmboken 1819, både original och bearbetningar som Runeberg ytterligare polerade. Enligt vad hans psalmboksmanuskript berättar skrev Runeberg själv 66 nya psalmer. Av dessa var fyra rätt fria översättningar från tyska och latin, fem var bearbetningar av texter i den Revalska psalmboken och 57 hans egna original.³⁵

En ny ton

Det som utmärker Runebergs originalpsalmer är betoningen av människans innerliga barnaförhållande till Gud och en fast och glad förtröstan på Guds förbarmande nåd. De utstrålar också en tillit till Guds kärleksrika ledning och beskydd och en human uppfattning av Kristi kärleksverk, både som försoning för människans synder och som vägledning för människan i hennes jordiska vandring och i förhållandet till medmänniskorna. Samma anda utmärker också Runebergs bearbetningar av de gamla psalmerna. De fick en varmare och ljusare ton i jämförelse med 1695 års psalmbok.

Slutspurt

I ett brev till en vän i början av maj 1856 meddelar Runeberg helt kort om sitt arbete: "Till påsken fick jag ändteligen mitt psalmboksförslag färdigt."³⁶ Men därmed var arbetet inte klart. Psalmerna skulle renskrivas och manuskriptet granskas av kommitténs övriga ledamöter innan det sändes till tryckning. Detta arbete tog hela våren 1857 och "aflopp icke utan press och vedermöda". I ett brev skildrar Runeberg det ansträngande slutspurten som också ger en inblick i hur en psalmboksrevision kunde gå till för 150 år sedan - och hur man ännu i dag kan arbeta:

Från 6 om morgnarne till 9 om qvällarne ägde vi blott den korta middagstimmen ledig. Mitt ingifna psalmförslag genomgicks af oss sålunda rad för rad och ord för ord, vägdes, klipptes, fylldes och jemkades med en sorgfällighet, som skonade varken person eller möda. Hvarje uttryck, som icke ansågs hålla prof, förkastades

³⁵ Se Strömborg IVb 1931, 199-200. Dessa uppgifter gäller Runebergs manuskript. Vissa ändringar gjordes inför det slutliga tryckta förslaget 1857.

³⁶ Strömborg IVb 1931, 196.

utan krus, och ett nytt antogs på förslag af än den ena än den andra, karl den som först fick ett bättre framkläckt. Bror kan föreställa sig hvilken ansträngning ett sådant smedarbete med rimmande på fläcken och i kapp, fortsatt under mer än en månads tid, skulle kosta oss [...] Icke minsta moln af osämja, ingen skymt af vanlig författareömtålighet kylde den solvarma friden under vårt arbete...³⁷

De ändringar som psalmbokskommittén genomförde i Runebergs förslag var likväl inte stora. Den största förändringen var att bereda utrymme för Lille och Stenbäck i arbetet. Därför gav kommittén plats för några av deras psalmer och bearbetningar. Två av Runebergs originalpsalmer ströks och skalden fick i uppdrag att skriva en ny doppsalm, *Låt barnen komma hit till mig*, som infördes. Hans originalpsalmer i förslaget reducerades därmed till 56.³⁸

Men inte ens nu var mödans tid över för Runeberg. Kommittén hade beslutit att förslaget skulle bli tillgängligt för allmänheten i samband med den jubelfest som landet skulle fira den 18 juni samma år (1857) med anledning av att 700 år hade förflutit sedan kristendomen infördes i Finland. Runeberg fick förlagsrätten till psalmboksförslaget och måste själv ombesörja tryckningen och sköta korrekturläsningen - något som man i dag kanske inte skulle förvänta sig av en nationalskald! Tiden var kort. Men redan den 7 juni på kvällen kunde ett första exemplar av det tryckta psalmboksförslaget överlämnas hemma hos Runeberg, där också några vänner hade samlats. Skalden berättade vitt och brett om arbetet och framhöll att han ärligt bjudit till att få till stånd en psalmbok "som vore i allo objektiv och tillika fullt värdig sin höga uppgift. Blev man ej nöjd med den, kunde han ej hjälpa det."³⁹

Tråkigt förord

Det korta förordet till psalmboksförslaget ger ett intryck av att Runeberg och kommittén, trots en viss överdriven anspråkslöshet och med den gamla psalmboken som sköld, var nöjda när de såg

³⁷ Citerat efter Strömborg IVb 1931, 203. Jfr V.T. Rosenqvist 1919, 37-39.

³⁸ Se Strömborg IVb 1931, 204-205.

³⁹ Strömborg IVb 1931, 206.

på sitt slutförda arbete. En annan femma är om en nutida läsare orkar göra sig mödan att försöka hänga med i den krångliga presentationen. Det är nära till suckar och höjda ögonbryn. Psalmbokskommittén hade

afseende i främsta rummet den stora menighetens fordringar och behof, gjort sig till uppgift, att söka bibehålla så många som möjligt af de gamla, genom bruket kärwordna Psalmerna, och wid alla nödige befunna förändringar förfara med warsam och lätt hand. I öfwerensstämmelse dermed, har den vidare uppställt som grundsatser wid sitt förbättringsförsök, att söka bewara den gamla Psalmbokens anda, att, under nödigt afseende på rent och vårdat språk, likwäl icke utesluta föråldrade, men ännu wälförstådda uttryck och ordformer, der det enkla och högtidliga eller hjertliga och warma, som i dem ligger, genom utbyte med ett nyare, mera begagnat ord, kunnat gå förloradt; samt att återgifwa det lättfattliga innehållet, det enkla, osökta, folkmessiga uttryckssättet, som utgör ett obestriddigt företräde hos den gamla Svenska Psalmboken. För att befordra möjligheten af den nya prof-Psalmbokens begagnande i bredd med den gamla, har Komitén ansett nödigt, ej blott att Psalmernas antal i hwardera skulle blifwa lika, utan ock att hwarje ur den gamla Psalmboken upptagen Psalm skulle igenfinnas under samma nummer i den nya; vidare att de nya original-Psalmer eller bearbetningar af äldre, hwilka införas i de uteslutnas ställe, måtte, då möjligen ske kunnat, så till hufwudsakligt innehåll som wersmått, med dessa öfwerensstämma, samt slutligen att, så ofta en afwikelse från denna regel göres, dessa nya Psalmer blefwe försedda med en allmänt känd melodie, särskilt öfwer hwarje angifwen.

Man frågar sig om den som har skrivit detta verkligen kan ha haft förmågan att åstadkomma "lättfattliga" och "folkmässiga" psalmer på ett "rent" och "vårdat" språk. Stilen är byråkratiskt knagglig och tillspetsat krånglig. Förordet bär inga som helst spår av Runebergs stilistiska skärpa och välformulerade uttryck. Det förmedlar bara slitna fraser om den gamla psalmboken, ingen entusiasm inför det nya i psalmboksförslaget. Det ger ett oengagerat och nästan uppgivet intryck. Men så har varken Runeberg eller kommittén i förordet brytt sig om att skriva någon egentlig programförklaring utan bara nöjt sig med att citera ett utdrag ur psalmbokskommitténs protokoll den

16 mars 1857, skrivet av sekreteraren Rindell. Man får ett intryck av att orken helt enkelt tog slut på upploppet.

Förordet slutar med att Runeberg nämns som upphovsman till psalmboksförslaget och man uttalar lyckan över att nu få överlämna "äfwen detta ringa werk", som måtte få utbreda Herrens "pris och ära". Uppgiften var slutförd. Själv var Runeberg slutförd, trött och utmattad, tyngd av ekonomiska bekymmer.⁴⁰ Han hade under drygt tre år, tryckningen och korrekturläsningen inberäknade, åstadkommit ett helt psalmboksförslag. Och alltsammans hade skett vid sidan av lektorstjänst och domkapitel. Skalden hade ett stort behov av vila.

1857 års psalmboksförslag - ros och ris

När Runebergs psalmboksförslag utkom sommaren 1857, lagom till 700-årsminnet av kristendomens införande i Finland, trodde man att landet hade fått en ny svensk psalmbok. Boken trycktes i 7.500 exemplar och spreds över landet. På försättsbladet i vissa exemplar avbildades Runebergs egen handstil till psalmen *Hur ljuvt det är att komma*. Också i Stockholm utkom en upplaga. Ett aktiebolag bildades för att ekonomiskt stöda Runeberg som fick ta emot en nationalgåva om 18.000 rubel silver som ett hedersbevis på sin insats. Gåvan överlämnades av politikern, filosofen och nationalekonomen Johan Vilhelm Snellman. De som hade medverkat i aktieteckningen fick som tack för hjälpen ett eget exemplar av den upplaga som innehöll Runebergs handstil till psalmen *Hur ljuvt det är att komma*.⁴¹ Skalden blev genom gåvan ekonomiskt oberoende och var djupt gripen av det positiva bemötandet: "Vår Herre begagnar tvenne vägar att föra människor till sig. Den ena gör han spak genom sin aga, den andra ödmjucar han genom sin överväldigande godhet. För mig han använt den senare vägen."⁴²

Runeberg promoverades samma vår till hedersdoktor i teologi vid Helsingfors universitet, en värdighet som han ändå helst hade velat slippa. Yttre prål stämde nämligen dåligt överens med hans enkla väsen, och han ville undvika offentlig uppmärksamhet. När frågan om doktorsvärdigheten i ett tidigt skede togs på tal gav han en skämtsam motivering till att det vore

⁴⁰ Strömborg IVb 1931, 278, 280.

⁴¹ Belfrage 1963, 21.

⁴² V.T. Rosenqvist 1919, 39; Hansson 1980, 47.

bäst att avstå, då "det icke passade att gå på rävfångst i teologie doktorshatt".⁴³ Runebergs stora passion var jakt och fiske.

Runebergs psalmboksförslag blev ändå inte den nya svenska psalmbok man hade hoppats. Det dröjde inte länge förrän kritiken satte in. Den som inledde diskussionen var professor Frans Ludvig Schauman med några artiklar i *Tidskrift för Finska kyrkan* 1857-1858. Tonen var i stort sett positiv. De nya psalmerna var enligt Schauman värdefulla och de gamla hade bearbetats med mästerlig hand. En andra offentlig granskning publicerades 1861 av pastor J. F. Roos som var mycket kritisk. Året därpå följde två andra bedömningar, den ena av fysikprofessorn A. Moberg och den andra av C. G. von Essen tillsammans med A. Kihlman. De senare gav både ros och ris, ibland värtaligt ironiska. De kunde gå hårt åt innehållet i psalmerna, så hårt att von Essen ett år senare framhöll att han var beredd att böja knä för Runeberg om han bara fick förlåtelse. Runeberg menade ändå på äldre dagar att "det fans [!] mera förnuft i dem än i Mobergs och Roosens anmärkningar."⁴⁴

Kritikerna hittade avvikelser från kyrkans lära och hade ingen förståelse för Runebergs poetiska bildspråk. Och när man i våra dagar läser de utlåtanden som gavs kan man inte låta bli att förvåna sig mer än en gång. Några ensidiga plock må illustrera förvåningen.

Till de psalmer som i början särskilt väckte kritik hörde passionspsalmen *Han på korset, han allena* (Psb 1986 nr 74).⁴⁵ Den "kännes saltlös", skrev en bedömare. "Denna psalm innehåller [...] för mycket mänsklig beskrivning på Jesu kärlek, i stället för en med skriftens anda mera överensstämmande framställning av hans förtjänstfulla lidande." Vi kan erinra oss Forssells bedömning av psalmen: Ingen som inte själv är genomglödgad av Kristusmystik kan sjunga så.

En annan psalm som möttes av amper kritik var *En dyr klenod* (Psb 1986 nr 199). Psalmen är en hyllning till Guds ord, som enligt skalden alltid står fast i alla tider. Men kritiken på 1860-talet var besk. Psalmen har, kunde det heta, "många tomma grannlåter och skeva beskrivningar på Guds ord, samt bör således icke i Psalmboken intagas. Kristi blod allena kan ju rena en syndares hjärta." Det var speciellt vers 6 som avsågs, den som talar om hur själen tvär sig ren i ordets djup. För detta hade man ingen förståelse. En kritiker skriver: "Det är icke uti Ordets klara

⁴³ Strömborg IVb 1931, 288.

⁴⁴ Allardt 1927, 242.

⁴⁵ Avsnittet om den dogmatiska kritiken av Runebergs psalmer bygger på Forssell 1955, 120-130, och där anförd litteratur. Se även Hansson 1980, 45-47.

bölja som anden tvår sig ren och skär utan i Jesu Kristi oskyldigt utgjutna heliga blod.” Texten i 1986 års psalmbok är Runebergs oförändrade original:

*Som vattenfågeln dyker ned
i fjärdens klara bölja,
att minsta fläck av stoft därmed
från sina vingar skölja,
så tvår sig anden ren och skär
i ordets djup det klara
och känner att hans hem det är,
där han i fröjd får vara.*

(Psb 1986 nr 199:6)

Kritiken bär tydliga drag av teologiskt pedanteri. Av senare bedömare har denna psalm kallats “den kanske skönaste och bästa av Runebergs psalmer”.⁴⁶ I dag sjungs den ofta när församlingen samlas kring temat Guds ord.

Psalmen *Himlars rymd* (Psb 1986 nr 450), som bygger på den 19 psaltarpsalmen, väckte anstöt. Den är i dag en mycket sjungen lovpsalm. Men den samtida kritiken var frän. Uttrycket “stjärnemunnar”, skriver man, “torde vara ett alltför floskulöst uttryck i en psalm. För övrigt är psalmen ock för litet enfaldig och populär, och har förlorat sin Davidiska klang och syftning. Under naturpoesins färgprakt har den gamla [psaltar]psalmens kärna blivit nästan alldeles undanskymd.”

De här nämnda och kritiserade psalmerna hör idag till psalmbokens pärlor. Om *Himlars rymd* yttrade sig redan de samtida kritikerna von Essen och Kihlman mycket positivt: “Om Författaren till denna ps. icke skulle skrifwit mer än denna, så skulle dock den ensam tillförsäkra honom en plats i hymnologernas pantheon.” Psalmerna ansågs vara “så poetiskt skön”.⁴⁷

Alla omdömen om Runebergs psalmboksförslag var självfallet inte negativa. Somliga menade att det var ett gott steg på vägen till en förbättring av den gamla psalmboken. Och man menade att det vore “en oberäknelig förlust” om den förkastades.

⁴⁶ V.T. Rosenqvist 1919, 42.

⁴⁷ von Essen och Kihlman 1862, 40.

Det finns inget skede i historien när man inte har grälat om nya psalmböcker. Man kan med skäl fråga om all den kritik som riktades mot Runebergs förslag var riktig och befogad. Den som i dag vill spåra onda viljor bakom kritiken får ändå inte förbise att det fanns läromässiga ståndpunkter som behövde korrigeras. Det fanns i språkligt avseende uttryck och bilder som behövde ändras. Och beståndet av psalmer behövde utökas. Granskarna var eniga om att förslaget krävde revision.

Vacklande hälsa - och nya förslag

I nästa skede av arbetet var Runeberg inte längre att räkna med. Han hade i oktober 1860 drabbats av en reumatisk feber som för en lång tid gjorde honom kraftlös och vållade svåra smärtor.⁴⁸ Till ett sammanträde i juni 1863 skickade han ett brev jämte läkarintyg och bad om att få bli befriad från fortsatt psalmarbete på grund av sin svaga hälsa. Samtidigt uttalade han sitt fulla förtroende för kommittén, vare sig den behåller hans psalmer eller föredrar att byta ut dem mot andra.

Men skaldens hälsa skulle snart försämrast. I samband med en rävjakt tillsammans med sin son veckan före jul samma år (1863) drabbades han av ett slaganfall. Sanslös och förlamad fördes han hem. Han vaknade till medvetande efter några dagar men kunde inte tala. Under årens lopp återvann han delvis talförmågan och kunde tidvis sitta uppe några timmar. Minnet och tankeskärpan fanns kvar men skaparkraften var för alltid bruten.⁴⁹ De som närmast fick fortsätta Runebergs arbete med psalmboken var Lars Stenbäck och Bengt Olof Lille.

Ett nytt reviderat psalmboksförslag utkom 1866. Förordet är daterat i oktober 1865 och undertecknat av Lars Stenbäck, den pietistiske författaren som ensam stod bakom förslaget. Detta andra förslag faller egentligen utanför ämnet men berör ändå i hög grad Runeberg själv. Det handlar om rätten att göra ändringar i andra författares psalmer. En hel del ändringar hade nämligen gjorts i Runebergs förslag. Bl.a hade 14 av hans originalpsalmer uteslutits. Också språket hade bearbetats. Runeberg hade själv visat en stor förståelse för psalmernas gamla språkdräkt. Stenbäck däremot strävade till ett modernt språk och besjälades av en "lidelsefull kärlek till den sköna formen".⁵⁰ Han ville ändå bevara andan i de gamla psalmerna. Han hade också företagit dogmatiska ändringar som skulle föra psalmerna närmare den kyrkliga opinionen,

⁴⁸ Allardt 1927, 45-46.

⁴⁹ Allardt 1927, 164-365.

⁵⁰ Moliis-Mellberg 1919, 274.

isynnerhet den pietistiska.⁵¹ Det kan ha sitt intresse att titta på några av de ändringar som hade gjorts i Runebergs förslag.

Karl-Erik Forssell framhåller att Runebergs psalmboksförslag som helhet har en ljus ton och hänvisar till Göran Schildts omdöme om Runeberg som "en av vår tids stora prisare".⁵² Men det är som om pietisten Stenbäck i sitt förslag hade varit rädd för Runebergs ofta upprepade glädje, liksom pietisterna också skydde allt som luktade människoverk. Gång på gång hade uttryck som "glädje", "lovsång" och "pris" bytts ut mot andra. I stället träder begrepp som "synd", "skuld" och "nåd".⁵³

När Runeberg i en adventpsalm sjunger "Till nådens tron med *lovsång* träd" så föredrar Stenbäck "Till nådastolen *tröstligt* träd". När Runeberg talar om "glädje" så ändrar Stenbäck till "syndig glädje". Och när Runeberg i den tidigare nämnda psalmen om ordet skrev "så *två* sig anden ren och skär" så korrigerade Stenbäck till "så *två*ges anden ren och skär". Inget människoverk här! Och när Runeberg sjöng att "din bättring ofullkomlig *syns*" så ändrade Stenbäck till "din bättring ofullkomlig *är*". Det var hos Stenbäck en dogmatiskt strängare syn som talade. Självfallet kunde också Stenbäck tala om glädje men han reagerade över att Runeberg så ofta talade om jordelivets fröjder. Samtidigt visade han nog också sin uppskattning för Runebergs arbete, "hur mycken tacksamhet vår kyrka är Runeberg skyldig, och hur stor hans förtjänst är om vår psalmboks förbättring."⁵⁴

Inte heller Stenbäcks förslag godkändes. Det krävdes ytterligare en revision. Som nya medlemmar i psalmbokskommitten inträdde biskop Frans Ludvig Schauman och professor Zachris Topelius. Resultatet av deras arbete var ett nytt reviderat förslag, tryckt år 1869. Till strävandena denna gång hörde att konservera så mycket som möjligt av "det gamla och kända" som var insjunget genom den gamla psalmboken 1695. Vidare önskade man en orientering mot det folkliga och religiöst enkla, att göra psalmerna populära, så enkla att Stenbäck kritiskt talade om Topelius psalmer som "folkviseaktiga smånätta dikter".⁵⁵ Man drog sig inte för kraftiga

⁵¹ V.T. Rosenqvist 1904, 40; Forssell 1955, 55; Östman 1980, 18-19.

⁵² Forssell 1955, 130. Denna slutsats kan nog diskuteras. Rätt många psalmer är allt annat än ljusa. Även Runeberg kunde ägna sig åt pietistisk jargong.

⁵³ Forssell 1955, 121-125.

⁵⁴ Hansson 1980, 50.

⁵⁵ Forssell 1955, 97. Se även Östman 1980, 20-22 och där anförd litteratur.

omarbetningar, bl.a. i flera av Runebergs psalmer, också om man andra gånger förkastade Stenbäcks ändringar och återgick till Runebergs ursprungliga version. Flera av Runebergs egna psalmer från förslaget 1857 hade uteslutits.⁵⁶

Gräl om psalmboken

Samtidigt uppstod ett häftigt gräl om psalmboksrevisionen med många inblandade. I *Helsingfors Dagblad* publicerade bl.a. Stenbäck en artikelserie där han skarpt nagelför det senaste förslaget. Och i februari 1871 dyker självaste Runeberg upp. Runeberg hade ända sedan 1857 hållit sig borta från psalmboksarbetet på grund av sin sjukdom. Ingen hade längre räknat med att skalden skulle sysselsätta sig med psalmboksfrågan när han plötsligt gör ett inlägg i diskussionen.⁵⁷ Den direkta orsaken var att han hade ögnat igenom Stenbäcks psalmboksförslag och förvånat sig över en ändring som denne hade gjort i psalmen *Qwäll eller morgon, hwarje stund*. Han granskade vidare Topelius förslag och såg att psalmen där helt hade uteslutits. Han gick sedan igenom sina andra originalpsalmer och översättningar. "Det såg ut", framhöll Runeberg, "som om de skulle ha fortlevat blott traditionsvis och sedan upptecknats ur minnet av någon som ej mera så noga erinrade sig den ursprungliga ordalydelsen."⁵⁸ Ett speciellt ont öga hade han till kyrkopolitikern Schauman som han ansåg ha "en svag förmåga, men en ovanligt stark vilja".⁵⁹

När Runeberg hade studerat ändringarna formulerade han en protest för en av sina söner och lät publicera den i *Helsingfors Dagblad*:

I den Stenbäckska Psalmboken ävensom i psalmbokens senaste förslag förekomna flera av mina psalmer vanställda genom ändringar och tillägg. Då mitt namn likväl står under desamma, kunde man vara frestad att tro dessa förändringar vidtagna av mig själv, men då det icke varit min vana att förändra mina övriga arbeten, sedan de en gång utkommit i tryck, har det ej heller aldrig kunnat falla mig in att göra det med psalmerna. Jag skulle därför önska se mig

⁵⁶ Hansson 1980, 49.

⁵⁷ Strömborgs dagboksanteckningar från Runebergs sjukdomstid visar likväl att psalmboksfrågan var ett ämne som hela tiden sysselsatte Runeberg. Allardt 1927, passim.

⁵⁸ Hansson 1980, 51.

⁵⁹ Allardt 1927, 238.

befriad från denna tvetydiga författareära och undanber mig tillika allt ansvar för dessa omarbetningar, om vilka jag nu först med förundran erhållit kännedom. J.L. Runeberg.⁶⁰

Reaktionerna känns igen från de senaste decenniernas revision i den nordiska länderna. Det var lätt att ta till känslosamma överord. För en nutida betraktare är det svårt att förstå Runebergs häftiga reaktion, åtminstone när det gäller *Kväll eller morgon* (Psb 1986 nr 509). Bara ett par ord skiljer Stenbäck från Runeberg. Så har i v. 4 Runebergs "*Har han så tid*" ändrats till "*Wet han sin tid*" och i psalmens sista rad (v. 5) har Runebergs "*helt tillhör*" ändrats till "*här tillhör*".⁶¹ Den starka reaktionen berodde närmast på att psalmen hade uteslutits av Topelius och Schauman 1869.

Ytterligare ett förslag till psalmbok hann utkomma, tryckt 1880, innan den slutliga psalmboken kunde godkännas 1886 - efter 69 års förarbete! Men då var skalden redan borta. Men det är intressant, för att inte säga tragiskt, att se hur Runeberg fram till sista sista levnadsdagar ofta talade om psalmboksarbetet. Han följde kommitténs olika ändringar och han förargades över den klåfingrighet som enligt hans åsikt utmärkte mycket av arbetet: "Märkvärdigt är det, att jag då jag nu så länge efteråt går igenom mina psalmer, ej i dem finner något, som jag tycker att skulle ge anledning att krångla med dem. Det oaktadt slagtar man dem och kastar bort dem, den ena efter den andra."⁶²

Förtrytelsen gällde inte ändringarna i hans psalmer som sådana: "De få gerna göra hans psalmer fast 10 gånger bättre, men sämre få de inte göra dem", yttrade han till en vän sommaren 1876.⁶³ Och ännu kort före sin död hade han "tagit sig en riktigt uppfriskande förargelse"⁶⁴ genom att gå igenom 1868 års psalmboksförslag. Han beskärmade sig över den hemlighet som rådde kring arbetet då ingen brydde sig om att kontakta honom.⁶⁵

⁶⁰ Se Allardt 1927, 239. Citerat enligt Hansson 1980, 51.

⁶¹ För närmare uppgifter se Belfrage 2 1964, 247-253.

⁶² Allardt 1927, 328.

⁶³ Allardt 1927, 342.

⁶⁴ Allardt 1927, 348. Se även Belfrage 1963, 25. Belfrage framhåller att Runeberg åren 1871-1877 sysslade med sitt psalmboksförslag under de perioder som hans sjukdom bara tillät någon aktivitet.

⁶⁵ Det bör dock påpekas att Topelius kontaktade Runeberg 1876 i psalmboksfrågan. Allardt 1927, 342.

Slutresultat 1886

Det arbete som hade berett Runeberg så mycken möda och stor tillfredsställelse ledde inte till önskat resultat för hans egen del. Han skulle inte heller under sin livstid få skörda frukten av sin insats. På senare år blev det mest bara irritation, man kunde nästan tala om trauma. Han kände sig förolämpad och förödmjukad. När den slutliga psalmboken godkändes av kyrkomötet 1886 hade det redan gått nio år sedan Runebergs död. 1886 års psalmbok är den första finlandssvenska psalmboken. Den är ett verk av många händer, men det grundläggande arbetet hade lagts av Johan Ludvig Runeberg. När man år 1904 firade 100-årsminnet av hans födelse skrev en forskare:

Runebergs insats i den svenska psalmdiktningen i Finland är större än någon annans som levat i detta land. Med mästarehand lade han genom psalmboksförslaget av år 1857 grunden till revisionsarbetet. I förhållande till detta grundläggningsarbete var fortsättningen jämförelsevis lätt. Ett och annat av vad han frambragte såväl i rättelse av gamla psalmer som i nya original blev visserligen förkastat. Men det mesta och det bästa blev dock uppbevarat kommande släkten till sann båtнад och ovansklig glädje. Man kunde tänka sig möjligheten av att Runebergs världsliga diktning icke förmådde tränga fram till varje hydda, till varje hjärta i vårt land. Men man kan svårligen tänka sig detta beträffande hans psalmer."⁶⁶

Omdömet har till stora delar sin giltighet än i dag - även om några enstaka forskare menar att Runebergs psalmdiktning har överskattats och att hans psalmer snarare är ett resultat av kylig talang och plikt än inspiration och gripenhet.⁶⁷ Det finns all orsak att uppmärksamma Runebergs psalmer när man firar hans 200-årsminne. En annan femma är att det i en sekulariserad kulturvärld är lätt att förbise hans psalmer och bara låta hans övriga litterära verk stå i centrum.

Runebergs psalmer i ett vidare perspektiv

I den nu gällande svenska psalmboken för Finlands evangelisk-lutherska kyrka (1986) är Runeberg den tredje mest representerade författaren med sina 24 originalpsalmer samt fyra bearbetningar och några översättningar. I den tidigare psalmboken från 1943 ingick hela 41 av hans texter men en betydande del kom att utmönstras i den senaste revisionen.

⁶⁶ V.T. Rosenqvist 1904, 97. Se även Hansson 1980, 52.

⁶⁷ Forssell 1955, 119.

Runebergs psalmer har fått en viss spridning också i det övriga Norden. Den senaste finska psalmboken (1986) innehåller 21 översättningar av Runebergs psalmer. Av dessa är likväl bara elva texter och sju melodier gemensamma med den finlandssvenska psalmboken. Den finska traditionen har således bevarat en betydande andel andra psalmer av Runeberg än den finlandssvenska. Den svenska psalmboken (Sverige 1986) har fortsättningsvis kvar sju av Runebergs originalpsalmer, låt vara att texterna i viss mån avviker och de flesta sjungs till andra melodier än de som används i Finland.⁶⁸ Den norska (1984) har två (nr 162 och 735) och den isländska psalmboken (1997) upptar en av Runebergs texter (nr 262). Den danska psalmboken (2003) innehåller däremot ingen Runebergpsalm.⁶⁹

Det kan vara på sin plats att sluta med en översikt av Runebergs originalpsalmer i den nuvarande finlandssvenska psalmboken från 1986 och med uppgifter i vilken mån motsvarande psalmer förekommer i andra officiella psalmböcker i Norden.⁷⁰

37: Guds nåd vi glatt skall prisa

43: Ett år har gått till ända

74: Han på korset (Sv 141*, No 162)

75: Vår Herre Kristus talat har

114: Kom till mitt arma hjärta (Fi 124)

178: Hur ljuvt det är att komma (Fi 196, Sv 80*)

199: En dyr klenod (Fi 183, Sv 64*)

200: Hur skall vi rätt dig prisa (Fi 200*)

235: Gud, se i nåd (Sv 82*, Is 262*)

273: Säll den vars hopp till Jesus står (Fi 367)

301: Hur är ditt namn, o Gud, ej stort

320: Fader över alla fäder

⁶⁸ Förteckningen i Den svenska psalmboken hänvisar för tio psalmer till Runeberg men nr 99 och nr 478 bör betraktas som bearbetningar och nr 210 (=647) förekommer två gånger. Endast två av psalmerna sjungs till samma melodi som i Finland (nr 507a och 647).

⁶⁹ Hansson 2003, 88. Runeberg finns inte heller representerad i den senaste tyska psalmboken, *Evangelisches Gesangbuch* (1994), inte heller i den amerikanska *Lutheran Book of Worship* (1978), som innehåller en del nordiskt material.

⁷⁰ Förkortningar: Fi = Den finska psalmboken, Suomen evankelisluterilaisen kirkon virsikirja 1986, Sv = Den svenska psalmboken 1986, No = Norsk salmebok 1984, Is = Sálmabók íslensku kirkjunnar 1997.

- 354: För dig min nöd jag klagar
 416: O människa, o vandringsman (Fi 410*)
 450: Himlars rymd sin konung ärar (Fi 459)
 475: Vem kallar du din nästa här (Fi 431)
 492: Jag lyfter ögat mot himmelen (Fi 490, Sv 210*, [Sv 647])
 508: I mörker höljs ej jorden mer (Fi 541*)
 509: Kväll eller morgon
 523: Till natt det åter lider (Sv 507a)
 538: Din klara sol, o Fader vår
 546: Bevara, Gud, vårt fosterland (Fi 577*, Sv 593*, No 735*)
 562: En vandringsman är mänskan här (Fi 593)
 573: Vid älvarna i Babylon

I dag sjungs Runebergs psalmer mycket olika, åtminstone i Finland. Vissa av dem hör till psalmbokens uppskattade pärlor: *Han på korset*, *Kom till mitt arma hjärta*, *En dyr klenod*, *Himlars rymd* och *Jag lyfter ögat*. Andra förekommer sällan, t.ex. *En vandringsman är människan* och *Vid älvarna i Babylon*. Helt klart är att utan Johan Ludvig Runeberg skulle den finlandssvenska och även den finska psalmtraditionen ha sett mycket annorlunda ut. Och vi hade gått miste om många omtyckta psalmer.

Referenser

- Allardt, K.*, Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg. Supplementband 1860-1877 med ledning av J. E. Strömborgs efterlämnade dagboksanteckningar. Helsingfors 1927.
- Belfrage, S.*, Se Samlade skrifter av Johan Ludvig Runeberg.
- von Essen, C.G. och Kihlman, A.*, Förslag till Svensk Psalmbok för de Ewangeliskt-Lutherska församlingarna i Finland (H:fors 1857), granskadt af. Åbo 1862.
- Forssell, K-E.*, Studier i Finlands svenska psalmbok av år 1943. Helsingfors 1955.
- Gyllenberg, R.*, En luthersk fänrik. Religiösa drag i Runebergs diktning. Åbo 1942.
- Hagelin, G.*, De som skrev våra psalmer. Del 1. Stockholm 1970.
- Hansson, K-J.*, Runeberg och psalmboken. Ingår i Kommunion och kommunikation. Red. Fride Hedman. Åbo 1980.

Hansson, K.-J., Finlandssvensk psalmhistoria. Ingår i Ett stycke finlandssvensk litteraturhistoria. Red. Brita Högnäs-Sahlgren och Karl Sahlgren. [u.o.] 2001.

Hansson, K.-J., Väckelse och nationell identitet i psalm och andlig sång i Finland under 1800-talet. Ingår i Jeg løfter opp till Gud min sang. Red. Jörund Midttun. Trondheim 2003.

Hansson, K.-J., Runeberg och psalmboken. Ingår i Runeberg i psalmboken. Red. B. Sarelin. Åbo 2004.

Löfgren, O., Psalm- och sånglexikon. Falköping 1964.

Liedgren, E., Den svenska psalmboken. En historisk överblick. Uppsala 1940.

Moliis-Mellberg, G., Den svenska psalmboksrevisionens grundtankar. Jakobstad 1926.

Murtorinne, E., Finlands kyrkohistoria 3. Autonomins tidevarv 1809-1899. Malmö 2000.

Roos, J. H., Anmärkningar wid Förslag till Svensk Psalmbok för De Ewangeliskt-Lutherska Församlingarne i Storfurstendömet Finland. Helsingfors 1857. Åbo 1861.

Rosenqvist, G.O., Finlands kyrka i det senaste halvseklets brytningstider. Åbo 1946.

Rosenqvist, V.T., Runebergs insats i arbetet för åstadkommande af en ny svensk psalmbok i Finland. Helsingfors 1904.

Rosenqvist, V.T., Vår svenska psalmbok. Borgå 1919.

Samlade skrifter av Johan Ludvig Runeberg. Under redaktion av Olav Ahlbäck och Gunnar Tidström. Trettonde delen. Kommentar till psalmer 1-2 av Sixten Belfrage. Lund 1963-1964.

Strömborg, J.E., Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg I-IV. Ny upplaga utgiven av Karin Allardt. Helsingfors 1928-1931.

Topelius, Z., 1868 års förslag till Svensk Psalmbok för de evangeliskt-lutherska församlingarne i Finland. Anmärkningar och Rättelser. Borgå 1876.

Östman, C., Psalm och språk. Finlandssvenska revisioner av Runebergspsalmer 1865-1983. Åbo 1985.

Psalmböcker:

Then Svenska Psalmboken [1695]. Medh the stycker som ther til höra ... Åhr MDCXCV Öfwersedd... Stockholm (Burchardi) 1697.

Den Svenska Psalmboken. Af Konungen Gillad och Stadfästad. Åhr 1819. Stockholm 1819.

Förslag till Svensk Psalmbok för De Ewangelisk-Lutherska Församlingarne i Storfurstendömet Finland. Helsingfors 1857.

Förslag till Psalmbok. Helsingfors 1866.

Förslag till Svensk Psalmbok för de evangeliskt-lutherska församlingarne i Storfurstendömet Finland. Revideradt 1868. Helsingfors 1869.

Förslag till Svensk Psalmbok för de evangelisk-lutherska församlingarne i Storfurstendömet Finland. Ånyo revideradt 1879. Åbo 1880.

Svensk koralpsalmbok för de evangelisk-lutherska församlingarne i Storfurstendömet Finland, utgifwen af den af andra allmänna finska kyrkomötet 1886 tillsatta koralkommittén. Helsingfors 1889.

Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Antagen av femtonde allmänna kyrkomötet 1943. Helsingfors 1947.

Lutheran Book of Worship. Minneapolis and Philadelphia 1978.

Norsk salmebok. Godkjent ved kongelig resolution av 29. juni 1984. Oslo 1985.

Den svenska psalmboken. Antagen av 1986 års kyrkomöte. Stockholm 1987.

Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Antagen av kyrkomötet i februari 1986. Vasa 1987.

Suomen evankelisluterilaisen kirkon virsikirja. Hyväksytty ylimääräisessä kirkolliskokouksessa 13. helmikuuta 1986. Helsinki 1987.

Evangelisches Gesangbuch. Ausgabe für die Nordelbische Evangelisch-Lutherische Kirche. Hamburg und Kiel 1994.

Sálmabók íslensku kirkjunnar. Reykjavík 1997.

SØREN SØRENSEN

En dyr klenod

Om Johan Ludvig Runeberg som nordisk salmedigter

To skønånder af så forskellig observans som Georg Brandes og Valdemar Rørdam kunne, mellem alt det de i øvrigt måtte være af diametralt modsatte opfattelser af, enes om at sætte Johan Ludvig Runeberg højt som digter. Georg Brandes viede aldrig nogen længere tekst til Runebergs desto større hæder, men i sit essay om Esaias Tegnér (1878) satte han *hans högvördighet biskopen i Växjö*¹ i forhold til de *største, der har digtet i svensk Sprog; før ham har en og efter ham en anden større Digter formet dette Sprog til Skikkelser, som overgaar hans...*² - Bellman og Runeberg, netop³.

Efter den europæisk-radikale kristendomsfjendtlige Brandes kunne den national-konservative Rørdam betegne Runebergs poetiske udvikling som værende *uden Sidestykke i nordisk Digtning*⁴. I og for sig kan de begge have modtaget deres indtryk fra filologen Martin Hammerich der introducerede Runeberg til den danske skole i 1856⁵. I Danmark vandt han tidligt store læserskarer; i 1842 bragte den ivrige skandinavist og grundtvigianer Frederik Barfod⁶ i sit tidsskrift *Brage og Idun* en gennemgang af litteraturen i Finland ved Uppsalalitteraten C.J. Lennström, og heri kunne man finde adskillige sider om Runebergs poetiske produktion.

Zachris Topelius kunne i sin avis *Helsingfors Tidningar* med tilslutning aftrykke den begejstrede anmeldelse af Runebergs hovedværk, *Fänrik Ståls sägner* der som ophavsmand havde den navnkundige danske gnavpot og dybe kender af Finlands litteratur, Christian Molbech; samme år holdt Molbech en store forelæsning om dette emne for Videnskabernes Selskab. Hos en så stor digter som J. P. Jacobsen var Runeberg noget af en husgud, og f. eks. citerede han i sit store opgør med sin ungdoms elskede fra *Döbeln vid Jutas: Friboren är jag och jag tänker fritt*⁷. I hans tilfælde har kærligheden til Runebergs digtning nok fået styrke af hans venskab med digterens søn, billedhuggeren Walther Runeberg som i en årrække boede i København.

Danskernes optagethed af Runeberg - og af indlysende grunde især af *Fændrik Stål* som hovedværket kom til at hedde i Valdemar Rørdams aldeles ikke uefne oversættelse fra 1901 - holdt sig til op på den anden side af anden verdenskrig, da

smag og politisk korrekthed ændrede sig til ugunst for Runeberg, fjernede ham fra skolernes litteraturudvalg hvor han havde haft en høj stjerne i 100 år⁸.

Som en af de største digtere på svensk har han tilsvarende haft en fremtrædende position i Sverige, til lignende strømninger i åndslivet førte ham til side i et dødvande. Runeberg kom til at spille en afgørende rolle for Bjørnstjerne Bjørnson, læsningen af *Fänrik Stål* påvirkede ham kraftigt, paralleliteten mellem krigene i Finland 1808-1809 og i og omkring Norge 1807-1814 var jo lige så slående som den oplevedes i Danmark henholdsvis 40 og 50 år efter med de slesvigske krige. *Ja, vi elsker dette landet* er fyldt af ord og stemninger af *Vårt land*, *vårt land*, et forhold der har hymnologisk interesse i og med at den norske salmebogskommission har optaget 1., 2. og sidste strofe af den sang der egentlig var tænkt som undervisning i norsk historie for unionskongen Karl XV, og dernæst anbragt den umiddelbart efter Rasmus Flos fornorskning af Runebergs fædrelandssalme *Gud frede om vårt fedreland*, et digt der har et lignende afstammingsforhold til indledningsdigtet til *Fänrik Ståls sägner*⁹. Bjørnson skrev et digt i anledning af Runebergs 100-årsdag til festen i Stockholm¹⁰.

At han også indtager en central plads i det finske Finlands historiske og litterære bevidsthed, er noget der siger sig selv.

Det er imidlertid ikke litteraturhistorierne man skal gå til hvis man vil søge oplysninger om Johan Ludvig Runebergs indsats som salmist; det er en udbredt fordom blandt dem der skriver den slags, at den side af en digter taler man ikke højt om hvis det kan undgås. *Danmarks Nationalleksikon* fortier forholdet, det samme gør *Den svenska Litteraturen* 1988 skønt den vier et helt kapitel til Runeberg og specifikt drøfter digterens gudsforhold, men med udgangspunkt i prosaværket *Den gamle trädgårdsmästarens bref* (1837)¹¹. Det samme er tilfældet i Alrik Gustafsons *Den svenska litteraturens historia* Sth. 1963¹²; også denne forfatter er optaget af de religiøse aspekter i Runebergs samlede forfatterskab, synes det ikke overhovedet at være faldet ham ind at medtage lige akkurat salmerne i gennemgangen¹³. Heller ikke Valdemar Rørdam finder det umagen værd at gøre opmærksom på forholdet i sin *Svensk Literatur* 1911 - og skønt han altså som Fændrik Ståls oversætter måske har været mere fortrolig med Johan Ludvig Runeberg end de fleste andre.

I modsætning har hans arbejde med salmebogsforslaget fået hvad man kunne synes var en passende vægt *Gads udenlandske forfatterleksikon*¹⁴ Tænkeligt er det en form for arbejdsdeling, salmerne hører mere under teologisk fakultet end hos humanisterne, og man skal ikke blande tingene sammen. Litteratursociologisk kan

perspektivet ikke være; hvis salmer er lyrik, så vil man næppe kunne finde nogen lyriske værker der er så meget i folkemunde og i andre menneskelige organer, hjerner, hjerter osv. som netop dem der har fundet vej til salmebøgerne.

Sådan har det været historisk i alle århundrederne mellem den lutherske reformation og afkristningen, men selv under sekulariserede forhold som dem vi lever med i nutiden, har salmebøgerne en større udbredelse end de fleste forestiller sig, deres tekster formodentlig også større virkning på læserne end man almindeligvis gør sig klart.

Alle synes enige om at *Fänrik Stål* er værket når vi taler om Johan Ludvig Runeberg. Det kan man sagtens tilslutte sig, også selv om man har en svaghed for hans hexameteridyller, især *Hanna* fra 1837. *Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland* kunne med nogen ret regnes blandt Runebergs hovedværker, et synspunkt der gerne kan gøres gældende her.

Det kunne nok sammenlignes med Elias Lönnrots betydning for *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja*, altså den finske salmebog.

På samme måde som Lönnrots finske salmer har fundet oversættere der har ladet sig inspirere til at iføre dem en svensk sprogdragt, har finskskrivende fundet at der var Runebergtekster man ikke kunne undvære i den finsksyngende menighed. En god snes¹⁵, og uden at kunne eller ville gå ind i en nærmere analyse må man konstatere at det mere ligner det udvalg oversættere har kunnet præstere, end det man kunne betegne som de 21 bedste, stærkeste og reneste af de 66 salmer Runeberg har ophavsretten til, fra grunden af eller som bearbejdelser af det gamle Testamentes salmer.

Det problem har man ikke haft i den rigssvenske salmebogskommission; den har kunnet tage hvad den har fundet for godt. Runeberg kom ind i den rigssvenske psalmbok med revisionen i 1921, seks salmer, syv hvis man medregner hans bearbejdning af Petrus Jonæ Ångermannus' oversættelse af Philip Nicolais *Hell, morgonstjärna, mild och ren*. Fem af dem kom med i psalmboken 1937, to nye kom til, og i 1986 blev det så samme antal¹⁶, de samme som i den finlandssvenske psalmbok, nemlig:

nr. 64: *En dyr klenod, en klar och ren*

den er ligeledes med i den finske¹⁷, som også

nr. 80: *Hur ljuvt det är att komma till Herrens tempelgård,*

bryllupssalmen nr. 82: *Gud, se i nåd till dessa två,*

langfredagssalmen nr. 141: *Han på korset, han allena* i bearbejdning af Britt G. Hallqvist¹⁸, og den findes med i den norske, dog kun 3 strofer, omskrevet af den flittige salmist Gustav Jensen;

nr. 210: *Jag lyfter ögat mot himmelen*,
som også findes på finsk,
aftensangen nr. 507: *Till natt det åter lider* og
fædrelandssalmen nr. 593 *Bevara, Gud, vårt fosterland* seks af originalens ni strofer, og det hele er en smuk omskrivning af *Vårt land, vårt land*; i Rasmus Flos fornorskning står den som allerede omtalt i den norske salmebok med fem strofer, og på dansk findes alle ni, men endnu kun i manuskript hos oversætteren.

Til danske salmebøger nåede Runeberg altså aldrig, det konstaterer K.-J. Hansson efter at have set salmebogen af 2003. Den kendte Gustav Björckstrand ikke da han i 1999 gennemgik *Grundtvig i finländskt perspektiv*¹⁹, noget mismodigt konstaterer han *att ingen psalm från Finland, inte ens Runebergs psalmer*, indtil da har fundet vej til en dansk salmebog²⁰. Jeppe Aakjær oversatte allerede i 1890 flere af digtene fra de lyriske samlinger, *Idyll och epigrammer* bl.a., men det ville ikke være at forvente at netop Aakjær skulle finde vej til Runebergs salmer, selv om der i Aakjærs egen digtning kan findes smukke udtryk for respekt for andres fromhed. *Fänrik Stål* fandt flere oversættere før Valdemar Rørdam fik givet den sin endelige form; det havde vel ikke været aldeles utænkeligt at han med den slægtsbaggrund han havde, kunne have fundet på det; i så fald er der intet kendt om det.

Björckstrands mismod reflekterer vel i første række den almindelige afstand mellem salmetraditionerne i de to halvdele af Norden. Roskilde-Konvents Psalmekomité gjorde i skandinavistisk ånd forsigtige forsøg med fordanskninger af Israel Kolmodin og Johan Wallin, dog uden at fortælle hvem ophavsmanden var²¹. Salmebogskommissionen til 1953-udgaven havde forestillinger om at der måske kunne være noget at hente, den nedsatte et udvalg til at gennemgå svenske salmer²². Man kiggede en del tekster igennem, det tætteste man kom det finlandssvenske, var Franz Mikael Franzén, men det ser ikke ud som om man har haft en finlandssvensk salmebog i hænde. K.L. Aastrup havde fundet C.R. Sundells *Du gav mig, o, Herre, en teg av din jord*, ingen Runeberg.

Den kommission der blev nedsat i 1993, har imidlertid haft lejlighed til at tage stilling til hans forfatterskab, idet Foreningen Norden, måske også andre, relativt

tidligt henledte dens opmærksomhed på ordlyden i kirkeministerens kommissorium om ældre salmer fra *vore nordiske nabolande*.

På dette tidspunkt forelå der en række gendigtninger af Runebergsalmer. Det drejer sig om

helligtrekongersalmen *O Jesu Christ, att nalkas dig*,

en salme der siden er forsvundet fra psalmboken, men som på dansk har fået følgende udformning:

O Jesus Krist, at gå dig nær,
At tro på dig og bede,
Den tanke er vort hjerte kær,
At se dig her
Vil glæde os berede.

En himmelsk lyst, en salighed
I dag at mindes dette:
At Himlens konge steg herved,
På jordens bred
Som barn du lod dig sætte.

Vi standser ved en krybbes træ,
Der, Jesus, er dit leje,
Et tag af strå, et hyrdelæ
For folk og fæ,
Mer vil du ikke eje.

Vel var det ganske ringe kår
Og ikke megen ære,
Dog vokser du og år for år
fler kræfter får,
Thi meget skal du bære.

Vi ser dit bryst ved hjertets slag
Det hæves og det sænkes,
Og ved at dette bryst en dag
I røverlag
Skal piskes, pines, lænkes.

Vi ser din barnepande blid
Og dine bitte hænder
Og ved at snart så er det tid
Til korsets strid
Med torn og nagleender.

Det er den løn du tjener op
På denne onde klode,
Fordi du højt fra korsets top
Hengir din krop
Til døden, os til gode.

Og havde alle folk på jord
Indsamlet deres skatte
Til tak for døden til Guds ord,
Fra syd til nord,
Det ville ikke batte.

For hver en synd vi falder i,
Og ondt for godt er takken,
Er vi som dem, det indser vi,
Som gik forbi
På Hovedpandebakken.

Da ved vi ingen anden bod,
Så syndige og arme,
End den at falde for din fod.
Gud, tag imod,
Dig over os forbarne.

Lignelsen i Matthæus 20,1-16 om arbejderne i vingården lagde Runeberg til grund for en gudstjenestesalme, i Samlade Skrifter står den og seks andre under rubrikken (*Søndags-*)*Evangelier*, en prædiken på vers kunne man også kalde den, en udlægning af lignelsen der går på det at lægge sit arbejde i Herrens vingård, at tage vare på dagen, så at sige, og omvende sig til troen mens tid er, en missionerende udlægning af en evangelietekst som vist nok i sig selv handler om noget ganske andet; den er kommet til at tage sig således ud:

VINGÅRDSMÆNDENE

Matthæus 20.

Forgæves står vi på vor plads
På torvet, vi har ventet,
Én stolt, én angst, én utilpas,
Hvornår mon vi blir hentet?
Hvor blir han af, den vingårdsmand?
Jo, længe har vi savnet
At nogen kom og råbte an.
Jo, Jesus, det er navnet.

Hans byrde er dog aldrig tung,
Hans åg er let at tage,
Om man er gammel eller ung,
Han bruger også svage;
Han spørger efter om man tror
Og viljen ser han efter;
Hvor kraften lidt for sparsomt gror,
Der sørger han for kræfter.

O, Jesus, du er vingårdsmand,
Hvorfor kan vi ej høre
Hvad du så mildt os råber an
Og vil at vi skal gøre?
Hvor finder vi en lyst så stor
I alle verdens ender
Som den at være hvor du bor,
Og være en du kender?

Glem tanken: at det er for sent,
At dagen snart er omme,
For det har Herren ikke ment
Da han lod dagen komme;
Se porten, er den vel i lås
Skønt dagen snart er gået,
I elvte time kan det nås,
Hvad ikke før blev nået.

Jeg ved det godt, vist kom jeg sent
Til Jesus, som så mange;
Min sjæl så skinnende smukt og rent,
Og jeg var trægheds fange.
Jeg tøved lidt da jeg blev kaldt,
Skønt viljen nok var rede,
Vist så jeg vel at mørket faldt,
Men ventede dernede.

Nu er jeg glad at jeg fandt frem
Hvor vinen gror langs stagen,
Hvor lønnen ikke går fra dem
Som kom lidt sent på dagen.
O, Jesus, gør mig viljestærk,
Og øg de svage kræfter,
Så jeg kan klare Herrens værk
Og være tro herefter.

Heller ikke denne findes længere i psalmboken; derimod har den sin plads i den finske
som nr. 132 *Miks maailman käy turulla*.

Videre findes:

Runebergs versifikation af *Den 37 Kon. Dav. Psalm: Haf ej din lust till jordens skänker*, i finlandssvensk psalmbok nr. 310, på dansk *Glem aldrig Gud for jordens gaver*;

En vilsnad främling är jag här, i psalmboken formildet til *En gäst och främling ...* nr. 449, en omskrivning der er fulgt med over på dansk som *Jeg har en gæsts, en fremmeds kår/ På denne sære klode*;

eftersom Runeberg som redaktør af salmebogen i høj grad måtte tage praktiske hensyn, som Wallin; Landstad og Grundtvig og før dem Kingo, har han sørget for at der var salmer til enhver passende lejlighed, og således også en *Nyårspsalme: Ett år har gått till ända*, i den bearbejdede udgave i psalmbokens nr. 31 er sidste ord korrigeret til *ände* - hvad det så er der har fået bearbejderne til at lave om på syntaksen i strofen, delvis på tanken. Dens danske oversætter har holdt sig til Runebergs original: *Et år er nu til ende*²³;

omvendt i *Sommaren*, psalmbokens nr. 519, for på svensk rimer *Fader vår* på sol *uppgår*, mens oversætteren for et godt rims skyld har måtte lade solen stå op før den *gør dagen lys og mildner luft*, så førstverset er kommet til at lyde: *Din klare sol, o Gud, opstod*;

den der som denne salmist har stået med ansvaret for manges en morgensang og derfor er kommet til at holde af genren, ser sig interesseret om efter ethvert nyt bidrag til den, og vist er Runeberg i salmen *I mörker höljs ej jorden mer* langt fra Ingemanns fuglesang og blomsterpragt og *Sneglen med Hus på Ryg, den mindste Orm* og de rundkindede små med *varme Kind paa Pudlen*, hvad der nok kan undre, så meget friluftsmenneske han var de lange somre uden for Borgå, men så skriver han til gengæld for lidt ældre aldersklasser der måske har større behov for ro og fred; den tørhed har sat sine spor i fordanskningen: *Det er ej mørkt på jorden mer*.

For fuldstændighedens skyld: den står som nr. 519 i den finske salmebog med en åbningsformulering der er så godt som direkte efter Hans Christensen Sthen: *Den mørke nat forgangen er!*

Den ottende oversatte er den fædrelandssalme de også har ment at have brug for i kongerigerne Norge og Sverige: *Bevar, o Gud, vort fædreland*. Det ville være nemt at sige at det er et aldeles uaktuelt emne, i globaliseringens og det europæiske samarbejdes tid, men efter 11. september kunne man til gengæld nok finde behov for den bøn der udgør strofe 6:

*Men slå hvert onskabsanslag ned
Som vil fordærve land og fred.*

Da salmen kom frem, lød der fra pietisternes side protester mod at vi skulle bede den samme bøn som vore fædre, og at vore børn efter os skulle bede som os. Det virker på 150 års afstand som om de ikke kendte eller anerkendte fadervor.

Den der gendigter fremmede salmer ud i den blå luft, så at sige, uden at være blevet bedt om det eller bestilt til det, af sognepræster, provster eller kommissioner, gør det af samme drift som nøder digteren til at lade fingrene danse på taster: han/hun/den/det får et indfald, det former sig til vers, det svirrer vedkommende i hovedet til han forbarmer sig over samme og skriver det indfaldne ud. Indfald kan være af så mange slags, men de kan altså også være læsning af andre folks salmebøger eller *Samlade Skrifter* eller noget andet på papir og latinske bogstaver. Man kan bede om forladelse for at man i det hele taget skriver, man kan ikke melde ud med en undskyldning for at man har ladet sig inspirere af en stor svensk digter.

Som eksemplerne viser, har man ikke stået ene med at lade sig begejstre.

Ud over den i tekst eller noter anførte litteratur henvises til følgende:

I

Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksling med danske 1854-1874 I Kbh og Oslo 1970

Anders Malling: Dansk Salmehistorie VIII Kbh 1978

Johan Ludvig Runeberg: Samlade Skrifter Örebro 1867

Lauri Viljanen: Runeberg och hans diktning 1837-1877 Lund 1969

Jeppe Aakjær: Samlede Digte III Kbh 1947

II

Den danske Salmebog 29. opl. Kbh 1984

Den danske Salmebog Kbh 2003

Den svenska psalmboken. Sth. 1928

Den svenska psalmboken. Sth. 1937

Den svenska psalmboken. Sth. 1986

Norsk salmebok Oslo 1985

Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt Kbh. 1885

Svensk psalmbok för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (1943) Vasa 1982,

Virsikirja (1938, 1963). Pieksamäki 1985

Virsikirja. Pieksamäki 1988

¹ Gustav Fröding i *Nya dikter* 1894

² Se Brandes: *Samlede Skrifter III* bh 1900 p.480.

³ Det er svært at tilbageholde den sidebemærkning at der er tale om to store psalmister hvis digtning i denne lyriske genre ofte er blevet oversat...

⁴ Rørdam: *Svensk Literatur* Kbh 1911 p. 45.

⁵ I *Indbydelsesskrift til Afgangsprøven og Aarsprøven i Borgerdydskolen paa Christianshavn* 1856.

⁶ Barfod havde en livslang, intens korrespondance med Zachris Topelius.

⁷ Se f.eks. : Søren Sørensen: *J.P. Jacobsen og kvinderne i J.P. Jacobsen* Kbh. 1998.

⁸ Se Sørensen: *Finland i det danske undervisningsmateriale i Om grannlandsbilder i nordiska läromedel*. Hfors 1990.

⁹ Selvsagt har Valdemar Rørdam også oversat *Vort Land, vort Land*, men den er så vidt vides aldrig optaget i nogen sangbog med større udbredelse; i dansk sangtradition har man altid sunget den på svensk.

¹⁰ Digtet *Til Finnernes Runebergfæst i Stockholm* 5.2. 1904 er ikke optaget i Gyldendals mindeudgave 1910.

¹¹ Kap. *Runeberg och romantiken i Finland* ved Bengt Holmqvist bd. III p. 113ff.

¹² Udvalget gør på ingen krav på repræsentativitet, men er kun at betragte som tilfældige nedslag til eksemplificering af synspunktet.

¹³ Op.cit. bd. I, p. 211f.

¹⁴ Kbh. 2001, en oversættelse af Larousse Dictionary of Writers.

¹⁵ 21 iflg. K-J. Hanssons opgørelse.

¹⁶ idet *Jag lyfter ögat mot himmelen* står med to forskellige nummerangivelser, nr. 210 og 647 på grund af forskellige melodier, den traditionelle finlandssvenske - og endda med den svenske tekst angivet under overskriften *psalmer på andra nordiska språk(!)* - og en 50 år yngre af den yndede salmetonesætter Oskar Lindberg (1887-1955).

¹⁷ Jf. K-J.Hanssons liste; når den varieres her, hører det sammen med at det har et lidt andet sigte.

¹⁸ Stort set som en sproglig modernisering, men med et strejf af den *ad usum delphini* som også præger Inge Löfströms forsvenskninger af Grundtvig.

¹⁹ i *Grundtvigstudier* 1999.

²⁰ Anders Malling noterer dog i *Dansk Salmehistorie* Kbh 1978 bd. VIII at der i *Tillæg til Psalmebog for Kirke og Hjem* udarbejdet af præsterne S. Widding, P. Severinsen og Chr. Ludwigs Kbh 1913 findes ting fra egne, som man ikke til daglig betræder, fra Finland* eller Grønland [...]. Der har, hvad man må beklage, ikke været mulighed for at undersøge hvad det er for ting.

²¹ Malling 1978 bd. VIII p. 326, *Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt* 1885 og *Tillæg* 1885

²² Ibidem p. 482.

²³ hvor præsensformen respekterer Runeberg.

Birgitta Sarelin (redaktør):

Runeberg i psalmboken

Åbo Akademis förlag, Åbo 2003, 205 s. ill.

ISBN 951-765-161-9.

Som dansk beundrer af finsk kunst kan man godt undre sig over, at den store finsk-svenske digter, Finlands nationalskjald og fremmeste salmedigter Johan Ludvig Runeberg (1804-1877) ikke findes repræsenteret i nogen dansk salmebog, uagtet at teksterne er skabt af et sandt nordisk og et stort digterisk geni og uagtet at flere af salmerne, som er affattet på et smukt svensk, har fundet vej ikke bare til den svenske salmebog men også til den norske og islandske.

I sit hjemland er Runeberg stadig, efter mange år, fortjenstfuldt repræsenteret, og i den seneste svenske salmebog for "Finlands evangelisk-lutherska kyrka" findes således optaget 28 af de næsten 80 salmer som med større og mindre ret tilskrives Runeberg. Tilsvarende findes der i den seneste finske salmebog 21 Runebergsalmer. Overhovedet har Runeberg haft en helt uvurderlig betydning i den finske kirkesang; først og fremmest ved sin digtning; men også ved sit arbejde med udgivelsen af forslaget til en ny salmebog for Finland i 1857, som i virkeligheden har udgjort et slags fundament for senere kommissioners arbejde.

2004 er 200-året for Runebergs fødsel og i den anledning har en gruppe finske salmeforskere mindet jubilaren med en interessant publikation, som indfrier enhver forventning til et mindeskrift. Bogen er et usædvanlig smukt og gedigent arbejde. Indholdsmæssigt og layoutmæssigt på højt niveau. En værdig erindring om Finlands store søn i sin egenskab af salmedigter.

Bogens 205 sider er delt op i otte afsnit eller kapitler inklusiv et forord. Det sidste afsnit, udarbejdet af Birgitta Sarelin, udgør et fyldigt udvalg af Runebergs salmetekster, nemlig de 24 tekster der indgik i "1986 års salmebogen" og som angiveligt er forfattede af Runeberg. Ved at sammenstille disse tekster med de samme tekster i tidligere salmebogsversioner får man et glimrende indtryk af salmernes bearbejdede "udvikling" over tid. Og værdifuldt og praktisk er det jo, at teksterne er med i bogen og kan "slås op" undervejs.

I bogens indledende kapitel *Runeberg och psalmboken* gennemgår Karl-Johan Hansson digteren Runebergs tilsyneladende distante forhold til salmegenren, og de ydre omstændigheder der kom til at åbne for salmedigtningen og salmebogssarbejdet. Karl-Johan Hansson gør rede for, at arbejdet med salmerne, både i digtningen og i forslagsarbejdet, på en særlig måde blev et hjertebarn for

Runeberg, og at han sent op i årene stadig bekymrede sig om de ændringer, der blev foretaget i hans oprindelige salmetekster.

I kapitlet *Språkliga ändringar i Runebergs psalmer* diskuterer Catharina Östman problemer omkring mulighederne for og eventuelt retten til at foretage ændringer i en originaltekst. Og som Runeberg selv oplevede det, er der gennem tiden foretaget ikke uvæsentlige ændringer i Runebergs salmer. Et forhold der både kan tales for og imod; eksempelvis kan hensynet til en mere forståelig og moderne udtryksmåde være et væsentligt argument. Til belysning af varianterne i Runebergs tekster gennemgår Catharina Östman i kapitlet forskellige typer af ændringer.

Med fokus på metaforerne *Solen, blomman och fågeln* behandler Fredric Cleve teologiske aspekter i Runebergs salmedigtning, og de udslag det har haft i forbindelse med ændringerne i teksten gennem tiden. Analysen fremdrager væsentlige træk i Runebergs digtning i et teologisk perspektiv.

Stadig med udgangspunkt i Runebergs tekster behandler Ull-Britt Gustafsson-Pensar i kapitlet *Något om bearbetning av psalmtexter* det brændende spørgsmål om tekstbearbejdelse. Ull-Britt Gustafsson-Pensar har bearbejdet tre af Runebergs salmer, og gør her i kapitlet rede for problemerne i forbindelse med arbejdet. Ull-Britt Gustafsson-Pensar fortæller endvidere om Runebergs egne bearbejdelser bl.a. om Luthers salme *Vår Gud är oss en väldig borg*.

I kapitlet *Tre Runebergpsalmers senare öden* fortsætter Lars Huldén overvejelserne omkring bearbejdelsen af salmer. Her er det bearbejdelsen af tre Runebergssalmer han selv har foretaget.

I slutningen af kapitlet bringer Lars Huldén yderligere to gange tre nye bearbejdelser af de samme tekster.

I bogens næstsidste kapitel fortæller Meta Torvalds om sin mand Ole Torvalds arbejde i "psalmbokskomiteén" under titlen *Ole Torvalds och "mögelfläckarna"*. Ole Torvalds (død 1995) bearbejdede de fleste af Runebergs salmer til den nye salmebog, og i kapitlet fortæller Meta Torvalds om de forventninger og frustrationer der indgik i dette omfattende arbejde.

Runeberg i psalmboken er både fagligt og litterært et godt og grundigt arbejde, der samtidig med en hyldest til jubilaren også fortrinligt tager op et alment hymnologisk problem. For Runeberg og Finland synes problemet på mange måder at være løst forbilledligt. I bogen kan man læse hvordan, og den være hermed varmt anbefalet for enhver hymnologisk interesseret uanset nationalitet.

Anders Frostenson og Erik Routley:

Dogmat och Dikten - om psalmskrivandets grunder

AF-stiftelsens skriftserie nr. 5, Stockholm 2003. 140 s.

ISBN 91-631-3602-3

Dogmat och Dikten er et lille samlebind med hymnologiske tekster af Anders Frostenson og Erik Routley. Bogen er udgivet af Anders Frostenson-stiftelsen, hvis styrelse i forordet begrundet udgivelsen med, at man "vill att hans [Anders Frostensons] unika erfarenhet av psalmskrivande, att hans store bibliska lärdom och hans ständiga understrykande av att psalmen måste byggas på dogmat bliver tillgängligt för alla som vill fortsätta detta arbete. Liggande på en arkivhylla är ju artiklarna inte till glädje för någon." Hertil knytter man håbet om, "att de skall inspirera många psalm- och visskrivare att fortsätta detta viktiga arbete."

Der er tale om en række indlæg, hvoraf hovedparten er blevet til i forbindelse med arbejdet frem mod Svenska Psalmboken 1986. Det er gode råd til salmedigtere og salmebogsredaktører, kriterier til vurdering af salmer og almindelige betragtninger, herunder et interview med Harry Martinson fra 1971 om dennes syn på salmer. Anders Frostenson interesserer sig især for den formelle side af salmedigtningen, ligesom han ønsker at understrege, at salmerne er dogmatiske udsagn. Han mener således, at hymnologien hører til dogmatikken, ikke til den praktiske teologi, hvorimod salmerne som poesi ikke interesserer ham, hvilket igen betyder, at han ikke for alvor opfatter salmedigtningen som grænsesøgende og -brydende, hverken formelt eller indholdsmæssigt, hvilket ellers ville have været spændende, da salmedigtningens forhold til dogmatikken i så fald ville have været norm- og formsprængende også i forhold til dogmatisk indsigt og refleksion. Nærmest sådanne overvejelser kommer Anders Frostenson i et genoptrykt bidrag til festskriftet til biskop Johannes Smemo fra 1969, hvor han om salmer som mødesteder mellem nyt og gammelt skriver, at det "måste i psalmen – både teksten och koralen – finnas något som känns igen av alla. Om det förtrogna mönstret finns där, så kan man sen falla in någon rad som är avvikande, originell, något som kan vara sagt första gången i ett lands psalmdigtning. Det kan då gå in med stor kraft därför att det finns inlagt i det välkända mönstret. En psalm som i subjektiv mening vore helt och hållet originell skulle sannolikt verka som en främmande fågel. Det är fråga – både i teksten och koralen – om en balans mellan originalitet och schablon. Man skall kunna vara sej själv i bådadera – individ och en del i ett kollektiv. Inte bara en bland de många utan en i de många. Psalmen är ju de mångas gemensamma sång." Anders Frostendon når her lige akkurat at berøre salmens

dobbeltfunktion som både individuelt og kollektivt udtryk. Sidst i festskriftartiklen omtaler Anders Frostenson en samtale, han 1935 havde med Ronald Fangen, om hvem han siger, at han var "den enda författare jag träffat som betraktade psalmen som litteratur i lika hög grad som profanpoesin". Ronald Fangens synspunkt er væsentligt. Kun den salmedigtning, der som digtning er på højde med og dermed en del af digtningen i det hele taget i den pågældende kultur, er værd at beskæftige sig med. Den salmedigtning, der optages i salmebøgerne er et af de bedste pejlemærker for bedømmelsen af en given periodes kirkelige, herunder dogmatiske, kultur.

Anden del af *Dogmat och Dikten* udgøres af den i 1982 afdøde engelske hymnolog Erik Routleys artikel "Om världens psalmer" fra midten af 1970'erne. Erik Routley, der var hovedredaktør for 4. udgaven af den økumeniske salmebog "Cantate Domino", fik som sådan stor betydning for Svenska Psalmboken (1986)'s åbning mod og inddragelse af den økumeniske salmedigtning. Erik Routley trækker i sin artikel hovedlinjerne i den protestantiske salmedigtning op indtil 1970'erne med hovedvægten lagt på 1960'ernes og 70'ernes økumeniske nybrud og den "salmeeksplosion", der dels var samtidig med, dels en følge af den ny-økumeniske bevægelse. Erik Routley taler om to nye slags hovedstrømstekster og tre nye slags hovedstrømmelodier. De to slags tekster er dels de protestantiske, dels de katolske. I denne forbindelse vurderer Erik Routley Anders Frostensons salmer højt, efter hans opfattelse er de "troligen de bästa bibliska och dogmatiska texter som överhuvudtaget skrivs i dag" (s. 115). Kirkemusikkens tre hovedstrømninger har i den sidste generation været den traditionelle (ortodokse) stil, kirkedagsstilen (den rytmiske) og populærmusikstilen ("The Light Musical Style"). Indenfor den romerskkatolske kirke er efter Erik Routleys opfattelse Joseph Gelineaus nye psalter-syngestil det mest betydningsfulde nybrud. Sidst i sin artikel omtaler Erik Routley redaktionsarbejdet i forbindelse med 4.-udgaven af "Cantate Domino", hvori 6 af de 7 nyoptagne svenske salmer er af Anders Frostenson.

Der er således tale om en bog med såvel nyttige som overflødige bidrag. Overflødige, fordi de er skrevet ind i en sammenhæng, der tilhører tilblivelsen af Svenska Psalmboken (1986), nyttige fordi problemstillingerne stadig er aktuelle, enten fordi de som Anders Frostensons bidrag vedrører principielle spørgsmål, eller fordi de som Erik Routleys artikel ridser baggrunden for den nuværende situation op.

Peter Balslev-Clausen

Jens Lyster under medvirken af Jens Højgård:

Hans Christensen Sthens Skrifter II

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

C. A. Reitzels Forlag. København 2003

595 sider indb., 450,-- kr.

På Hans Christensen Sthens fødselsdag 25. november kunne Jens Lyster i Helsingør Domkirke præsentere andet bind af i alt 3 planlagte med Sthens skrifter. Bind I, der kom i 1994, var en udgivelse af En liden Vandrebog, som er fra 1589 og blev til i Malmø, mens Sthen var provst og sognepræst der. Det nye bind II rummer 2 bønnebøger fra 1571 og 1578, den tid hvor Sthen var kapellan ved St. Olai Kirke i Helsingør.

Ikke blot er det prisværdigt, at Jens Lyster under medvirken af Jens Højgård lægger et så stort arbejde i at få udgivet Sthens skrifter, det bør også siges, at der er tale om en meget omhyggelig tekstgengivelse, for ikke at nævne det grundige noteapparat, den omhyggelige gennemgang af udgaver, hvoraf Jens Lyster med utrættelig sporingssans selv har fundet forskellige, hidtil ukendte eksemplarer på europæiske biblioteker. Der er også god grund til at fremhæve de historiske redegørelser for forudsætninger og efterliv i stort og småt, og det fornemme variantapparat. Det forekommer meget klart, at et projekt, som dette bind, har måttet være længe undervejs. Til gengæld fremstår det præcist helt ned i detaljen og er et fremragende redskab for den, der vil fordybe sig i Sthens oversættelser af nye lutherske bønner fra Tyskland og hans nydigting af salmer et halvt århundrede efter de første salmebøger på dansk. Er det end ikke en bog med appel til en særlig bred skare af læsere, er det lige så klart, at vi her har at gøre med et arbejde, hvis værdi vanskeligt kan overvurderes, for dem der arbejder med kirke- og litteraturhistoriske emner i det sene 1500-tal.

Det første af de skrifter, bind II beskæftiger sig med, er Sthens udgave af Avenarius' bønnebog i 1571. Forfatteren til den tyske original var den bøhmiske teolog Johann Habermann (Johannes Avenarius). Bønnebogen "Christliche Gebet für alle Not vnd Stende der gantzen Christenheit, ausgeteilet auff alle tag in der Wochen zu sprechen" fra 1565 var både ny og epokegørende. Som noget helt nyt var den disponeret i et ugeskema med bønner til hver dag i ugen (8 til hver dag). Hver dag har sin morgen- og aftensignelse med 6 bønner ind imellem. Bønnerne er meget bibeltunge med basis i bibelsk bønstof især fra Psalteren, dernæst Matthæus-, Lukas- og Johannesevangeliet, samt Romerbrevet – altså almindeligt luthersk bibelstof. I tredje række kommer

1 Peters Brev, Esajas' og Siraks Bøger. Dagenes emner følger mere eller mindre hver dags karakter: søndagen har det åndelige regimente, mandag det verdslige regimente, tirsdag ægteskabet, hvilket udgiverne henfører til, at brylluppet i Kana fandt sted på "trediedagen" og at tirsdag var en almindelig bryllupsdag. Niels Jesperssens Graduale nævner imidlertid kun bryllup søndag og mandag. Fredag er forståeligt nok opfattet som en lille langfredag, lidelseshistorien er i bønnerne udstrakt til alle lidende, herunder så forskellige grupper som fødende og fanger. Lørdag handler iflg. udgiverne om livets ende, og har således også bønner for enker og faderløse, som er strejft af døden. Avenarius' bønnebog var den første systematiske lutherske bønnebog. Selve systemet kopierede han efter en jesuitisk bønnebog fra 1561. Alt i bønnerne hviler dog på nøje systematiske, lutherske teologiske overvejelser. Udgiverne gør opmærksom på, at enkelthederne endnu langt fra er fuldstændig afdækkede, ligesom det bibelske grundlag kun er delvis afklaret. Der er adskillige tilløb, både katolske og lutherske i løbet af 1500-tallet til en uge-disponeret bønnebog, ugedagsliturgi m. v.

Fremstillingen af hver dags særlige karakter flimrer en del i bønstoffet, og helt sikre er vel kun fredag og søndag. Modsat udgiverne mener jeg, for det første, at alt ugedagsstof er udledt af søndagens liturgi og bønner, og for det andet, at hver dags særlige karakter kan være meget vilkårligt valgt. Dog kan der være fornuft i at sige med udgiverne, at de 3 ypperste stænder, den gejstlige, den verdslige øvrighed og ægtestanden er søgt genspejlet i søndagens, mandagens og tirsdagens bønner.

Sthens danske oversættelse 1571 var en af de første.

De mange oversættelser, heraf til latin, fransk, nederlandsk, græsk, engelsk og rumænsk tyder på, at bønnerne blev populære langt ud over det lutherske område. Dette beskæftiger ikke rigtig udgiverne. Man må i forbindelse hermed og ligeledes ud fra den omstændighed, at visse kilder ikke er lutherske, spørge om bønner, herunder bønstof i salmer, ikke er mere interkonfessionelle end forkyndelsesstoffet i salmer og prædikener. Udgiverne gør ved flere lejligheder opmærksom på, at bøn og salme ligger tæt på hinanden. Det svarer jo godt til, at vi også kan konstatere reformerte psalter-parafrasers store popularitet i den lutherske lejr.

Senere salmedigtere har været påvirkede af Avenarius. I betragtning heraf, siger Jens Lyster, er det egenartet, at den første kritiske udgave af Avenarius først kommer nu og er på dansk. Ved hjælp af

fund af en udgave fra 1567 har han kunnet datere Avenarius' bønnebog til 23. februar 1565. Heraf har det kunnet udledes, at Sthens oversættelse hovedsagelig bygger på 1567-udgaven, men at han senere har fået adgang til førsteudgaven og udarbejdet indskud også fra denne. Dette nævner jeg blot for at vise, hvor præcist de to udgivere har arbejdet.

Hertil har Sthen udarbejdet et tillæg med 22 bønner af navngivne, mest tyske, forfattere. De er så forskellige som Nicolaus Selnecker og Bernhard af Clairveau. Sthen har fordansket bønnerne fra både tysk og latin. Sthens afsluttende digt med akrostikon RASMUS HANSEN har hidtil været læst som Rasmus Hansen Reravius, hvad udgiverne anser for usandsynligt, da han var Sthens værste konkurrent. Da originaludgaven fra 1571 er gået tabt, og det altså kun kan konstateres i 1577-udgaven, der er tilegnet en række navngivne Helsingør-borgere, slutter udgiverne, at det gælder den byfoged Rasmus Hansen, bror til den siddende borgmester Jacob Hansen, som døde 1573.

Sthens Avenarius-bønner fik et langt liv. De dannede skole op gennem 1600-tallet med en række udgivelser af ugedagsbønner, de inspirerede Kingos morgen- og aftensuk, og de indgik i visse udgaver af Kingos salmebog så sent som 1774.

Det andet skrift, der er fra 1578, hedder En Liden Haandbog og er samlet ind mange steder fra. Skillingsviser og skillingstryk af tysk oprindelse er oversat og genudgivet af Sthen. Heri indgår også 10 åndelige viser, hvoraf de 2 stadig er i brug, nemlig "Min største hjertens glæde" og "Nu vil vi sjunge og være glad". De er hhv. nr. 553 og 110 i DDS 2002. Ordene "glad" og "glæde" er meget hyppige i Sthens salmer, fremhæver udgiverne. 2 lange prosabønner, en morgenbøn og en aftenbøn er sammensat af dele af Avenarius' morgen- og aftensignelser. Der er også gode bønner af katolske forfattere. Oprindelsen og pavens tilsagn om 2000 års aflad ved brug af en af disse bønner har ikke afskrækket Sthen. Selnecker står bag en del af bønnerne, som i øvrigt er sammensat af mange forskellige emner. Af østrigsk oprindelse er indskud i nogle bønner om udfrielse fra den tyrkiske militærmagt, der atter i 1566 følte meget påtrængende, såkaldte "tyrkerbønner" fra et skillingstryk. Og der er en interessant samtale mellem Satan og den syge.

Udgiverne har set den mulighed, at Sthens forfatterskab med dets kraftige understregning af fromhedslivet for små og store kan tolkes som svar på en vigende fromhedspraksis. I denne forbindelse ser de Sthens interesse for gammeldags fromhedsliv. Dette mener de svarer til Luthers forsvar for de gl. salmer både hos Babst, Hans Thomissøn og især Reravius.

At der også er en bøn for den tysk-romerske kejser henføres af udgiverne til tyske forlæg, hvor både reformerte og lutherske (Avenarius) bad for kejseren, uden at det betød nogen eftergivenhed for katolske krav. Man bad simpelthen for alle højstående.

Dette, vil jeg mene, svarer til, at de ortodokse beder for paven i Rom uden at anerkende hans supremaci eller ufejlbarhed, foruden at de almindelige principper for forbøn ikke indebærer nogen forandring i retning af den bedendes egne synspunkter, men snarere, at bønnens genstand må vandre efter Guds ord.

Nicolaus Selneckers "Der ganze Psalter Davids" har haft stor betydning for Sthens forfatter-skab. Der kan også spores lån direkte fra Reravius' "En liden Bønebog" 1575. Udgiverne identificerer bønnerne 23 og 52 som Sthens mulige kirkebøn fra Helsingørtiden. 23 ligner meget kirkebønnen i den kurpfalziske kirkeordning fra 1563, kort tid før Sthen blev præst i Helsingør. Den for danske forhold usædvanlig tyrkerfjendtlige holdning i bønnen 52 kan tilbageføres til to tyrkerbønner af østrigske Andreas Gyglar 1566 jfr. ovf. I Sthens tillæg til Avenarius' bønner er der desuden en regulær "Bøn imod Tyrcken". Kirkebønnen er ændret og udvidet med tiden, men beholdt stort set i samme stil, siger udgiverne. Dog er 23 og 52 altså 2 versioner af samme bøn. Efter at Niels Hemmingsen og andre kryptocalvinister kom i vanskeligheder, formoder udgiverne, at Sthen har interesseret sig for Selnecker for at kunne tone rent flag som ægte lutheraner. Derved kan, fortsætter udgiverne, Konkordieformlens ånd have sneget sig ind i dansk kirkeliv.

Ja, hvis det ikke simpelthen er det, der sker, når lutherske teologer fortsat taler sammen, og idéer umærkeligt flytter over grænserne, idet nye tanker modtages, hvor der føles et behov for det.

Ove Paulsen

Anne Barfoed:

Det var en søndag – 33 salmer til kirkeåret

Religionspædagogisk Forlag 2001.

Seminarielektor Anne Barfoeds *Det var en søndag* rummer 33 melodier til tekster af Johannes Johansen (16 tekster), Kirsten Tange Jørgensen (12), Thomas Kingo (2), N.F.S. Grundtvig (1) og Carsten Hauch (1).

Det flyder meget let fra Anne Barfoed at skrive gode melodier, langt de fleste er velformede og velharmoniserede. Stilen holder sig i den folkelige visetradition, der er præget af trinvis bevægelse eller spring, der holder sig inden for treklangen. Det gør melodierne nemme at indstudere, jeg forestiller mig dem meget velegnede til børne – og ungdomskor, der vil finde tonesproget mindre tungt end de klassiske salmemelodier. En melodi som *Kirken, som hver mands hjemhus er* (tekst: Kirsten Tange Jørgensen) er flot og storladet. Den er karakteriseret ved skiftende taktarter, 5/2, 4/2 og siden 3/2 som en understregning af de kortere sætninger, og en raffineret sekvens i linje 3 og 4, der giver en spændende tonal drejning. Også melodien til Carsten Hauchs gendigtning af W. Goethes *Wanderers Nachtlied* (Goethe burde vel også have været anført som forfatter) følger sig smukt efter teksten med gode opbremsninger i form af pauser de rigtige steder.

Et par af salmerne burde vel ikke have haft melodi. Det gælder tekster af Kirsten Tange Jørgensen, der med ophobning af substantiver i associationsrækker kræver mere opmærksomhed, end man kan nå at give dem i løbet af en sunget frase. Det gælder f.eks. *Nu ligger Ånden landet nær*. Melodien er i og for sig udmærket, men hvilken melodi kan bære følgende tekst:

*Regn dråbe sile sindet blank
svart is bræ kælte kalde
dyb dale skygge trængsel trang
granit blok ras sten falde.
Dog centres bruddet vakker ung
glas søen spejler gammel fund
min skat hamrer blodet.*

Det må vist være en læsesalme, hvis man skal nå at have det hele med. Alene at udtale ordene mens man synger, kan volde problemer.

Af og til kniber det med det fælles sindelag mellem melodi og salmetekst. Det gælder f.eks. melodien til H.C. Andersens *Jeg har en angst*, hvor ord som angst, styrte, mørke og ensomhed forlanger mere end en godmodig melodi. Også melodien til Johannes Johansens *Vær velkommen, Jesus lille* bør afspejle dualiteten krybbe/sværd bedre. I Helsingør Domkirke, hvor Johs. Johansen var biskop, synges teksten på den tyske salmemelodi *Sei gegrüßet Jesu gütig*, som J.S. Bach har skrevet et vældigt variationsværk for orgel over. Denne melodi afspejler meget velegnet både fødsel og korsfæstelse.

Det er ikke altid, der helt er overensstemmelse mellem satsens karakter og akkord – eller dissonansbehandlingen i Anne Barfoeds satser. Det gælder *Rene af hjertet* (tekst af Kirsten Tange Jørgensen), hvor en springvis indført dissonans i takt 10 ikke harmonerer med den romantiske dissonansbehandling, der er gennemført i resten af satsen. I *Til en lille stald på marken* (tekst Johs. Johansen) virker forbindelsen c-mol – H-dur ude af trit med tonesproget i resten af satsen.

Endelig kan uhensigtsmæssige ordbetonerer diskuteres som f.eks. i *Det første lys er ordet* (tekst Johs. Johansen), hvor første ord i hver linje får en uhensigtsmæssig betoning i de 3 første linjer og først i 4. og sidste linje får lov at få en ubetonet optakts-placering. Lidt af det samme gør sig gældende i *Farvel, du hvilesøde nat* (tekst Th. Kingo), hvor tekstens kerneord kunne fortjene betonerne, i stedet for betoning på 1. del af den indledende jambe i hver linje.

En del af teksterne er før sat i melodi, men Anne Barfoed giver et godt og ensartet bud på, hvordan det også kan gøres. Hun og Religionspædagogisk Forlag skal have stor tak, fordi de tager det alvorligt, at nye tekster bedst kommer til deres ret med nye melodier, og at gamle tekster kan få en ny brugbarhed med en tidssvarende melodi.

Birgitte Ebert

Forfatternes adresser

Provst Peter Balslev-Clausen
Ahlmanns Allé 14
DK- 2900 Hellerup

Domorganist Birgitte Ebert
Hømvej 4
DK-6760 Ribe

Statsstipendiat Svein Ellingsen
Betrumvej 13
NO-4815 Saltrød
Norge

Professor em. Karl-Johan Hansson
Krubbvägen IE-10
FIN-65230 Vasa
Finland

Komponist Egil Hovland
Labråten 14 C
NO-1614 Frederikstad
Norge

Forretningsfører Vagner Lund
Caroline Amalievej 27
DK-2800 Kongens Lyngby

Sognepræst Ove Paulsen
Toftvej 37
DK- 9280 Storvorde

Forfatter Søren Sørensen
Ellekrogen 28
DK-2950 Vedbæk

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider.

Udgives af Salmehistorisk Selskab, København Universitet, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf.: 35 32 36 23
Organ for Nordisk Institut for Hymnologi – NORDHYMN, www.teol.lu.se/nordhymn

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal, arndal@litcul.sdu.dk
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf.: 64 76 29 01

Provst, adj. professor, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf.: 39 62 79 27. pbcc@teol.ku.dk

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrup Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf.: 35 37 39 73

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf.: 45 88 48 65. vlu@teol.ku.dk

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf.: 74 47 31 44. jbly@km.dk

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf.: 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander,
V. Häggviksv. 17, SE-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf.: 40 45 35 77. teol-sas@cassandra.net.lu.se

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson,
Krubbvägen IE-10, FIN-65230 Vasa, Finland. Tlf.: 2 265 4284. khansson@abo.fi

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit,
Øvre Smestadveien 53B, NO-0378 Oslo, Norge. Tlf.: 92 04 24 72. sigvald.tveit@imt.uio.no

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf.: 38 34 99 72. skp@teol.ku.dk

Professor, fil. & teol.dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107, Reykjavik, Island. Tlf.: 5 62 90 09

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander, formand,
V. Häggviksv. 17, SE-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf.: 40 45 35 77. teol-sas@cassandra.net.lu.se

Sekretariat:

Vagner Lund, sekretær,
Nordisk Institut for Hymnologi – NORDHYMN,
Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K. vlu@teol.ku.dk

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Provst, adj. professor, ph.d. Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende). Tlf.: 39 62 79 27. pbcc@teol.ku.dk

Domorganist Birgitte Ebert, Hømvej 4, DK-6760 Ribe. Tlf.: 75 44 10 02. beb@km.dk

Valgmgh.pr. Laura L. Jensen, Langetoft 1, Øst, DK-4000 Roskilde. Tlf.: 46 49 73 11. lj@fredersem.dk

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund (redaktionssekretær). Tlf.: 45 88 48 65. vlu@teol.ku.dk

Sognepræst, cand.theol. Ove Paulsen, Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde. Tlf.: 98 31 84 70. opa@km.dk

Cand.theol.&mag. Lone Vesterdal, Nr. Stenderupvej 31, DK-6000 Kolding. Tlf.: 75 56 51 28. lone.vesterdal@mail.dk

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Salmehistorisk Selskab
Det Teologiske Fakultet
Købmagergade 44-46
DK-1150 København K

91354 KHC
OUE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE

303 000
9280 0 2 / 2 1

0100000